

Document elaborat per
la comissió **Coneixement
i ús de la llengua**, formada per:

Xavier Vila (coordinador)
Albert Bastardas
Salvador Cardús
Mireia Galindo
Josep Milà
Carles de Rosselló
Miquel Strubell
Santiago Vial
Carme Yus

Conclusions de la comissió *Coneixement i ús de la llengua*

La potenciació
de la llengua entre
infants i joves:
del coneixement a l'ús

ÍNDIX

1. Introducció	105
2. La situació actual: el català entre la població escolar de Catalunya	106
2.1. Les grans tendències sociolingüístiques	106
2.1.1. El marc sociolingüístic de la societat catalana	106
2.1.2. La configuració lingüística de la població escolar de Catalunya	109
2.1.3. Les grans tendències sociolingüístiques: síntesi	110
2.2. Les polítiques lingüístiques escolars desenvolupades	111
2.2.1. El model lingüístic escolar de Catalunya i els usos lingüístics	111
2.2.2. Les dinàmiques d'aprenentatge de les llengües en el sistema educatiu de Catalunya	111
2.2.3. Els usos lingüístics	113
2.2.4. La valoració i les representacions de la llengua	121
2.2.5. La percepció dels protagonistes: entre el voluntarisme, la burocràcia, la indiferència i l'hostilitat	123
2.2.6. L'escassa recerca i avaluació	124
2.3. Síntesi i balanç: els usos lingüístics en el marc escolar a Catalunya	124
3. L'escola en la socialització de les noves generacions	125
3.1. El paper actual de l'escola	125
3.2. La competència amb els altres agents de socialització	125
3.3. Les confusions morals de la diversitat	126
3.4. Un model lingüístic sacsejat per disputes extraescolars.....	126
3.5. Una escola amb el cap clar	127
4. Línies d'actuació i propostes	128
4.1. Uns criteris i uns objectius clars i assumibles	128
4.2. Entre la llengua vehicular i els usos interpersonals	128
4.3. L'heterogeneïtat de partida, base per a l'actuació	130
4.4. Una aposta clara per l'excel·lència en els coneixements.....	131
4.5. Una nova orientació cap a l'oralitat	132
4.6. Una nova implicació dels actors	133
4.7. Un model lingüístic escolar revalorat	135
4.8. Un tractament veritablement integrador de l'alumnat nouvingut	137
4.9. La necessària complicitat dels agents extraescolars	138
4.10. Una aposta per l'avaluació i la recerca	139
5. Síntesi final	141
6. Bibliografia	141

1. INTRODUCCIÓ

Aquest document neix d'un encàrrec fet pel Departament d'Educació a un conjunt d'experts durant la primavera de 2005, aplegats sota el nom de Comissió del Coneixement a l'Ús, i integrats en el Consell Assessor de la Llengua. La Comissió, presidida per F. Xavier Vila (CUSC-UB / CRUSCAT-IEC) i amb Carme Yus (Dept. d'Educació) com a secretària, estava integrada per Albert Bastardas (CUSC-UB), Salvador Cardús (UAB), Mireia Galindo (CUSC-UB / Dept. d'Educació), Josep Milà (inspector, Dept. d'Educació), Carles de Rosselló (CUSC-UB / Consorci per a la Normalització Lingüística), Miquel Strubell (UOC) i Santiago Vial (SEDEC, Dept. d'Educació).

L'encàrrec del Departament d'Educació tenia per objecte la producció d'un text que analitzés les vinculacions entre l'estat dels coneixements de la llengua catalana i la seva traducció en ús interpersonal entre les joves generacions a Catalunya. L'objectiu de la Comissió era redactar un text de síntesi de l'estat de la qüestió que inclogués alhora un diagnòstic i unes possibles línies d'actuació per a l'Administració educativa.

La Comissió treballà entre juny i desembre de 2005 en un procés en què es van anar succeint les pluges d'idees, la redacció de diversos textos de base, i la discussió —de vegades presencial, d'altres vegades virtual— de les successives versions (fins a sis) del document que teniu a les mans. En els seus treballs, i d'acord amb la filosofia de l'encàrrec rebut, els participants combinaren els coneixements de primera mà provinents de la pròpia recerca amb les dades provinents de la recerca publicada. Igualment, al llarg de la redacció del text, els experts realitzaren les consultes que cregueren pertinents a diversos col·legues i a alguns docents en actiu. Les reunions de la Comissió s'alternaren amb reunions de coordinació amb les altres comissions del Consell Assessor de la Llengua, cadascun dels quals tenia l'encàrrec d'un informe independent sobre altres àrees.

El text que aquí presentem s'ocupa de l'educació infantil, primària, secundària obligatòria i no obligatòria. No s'ha tractat en cap cas ni l'ensenyament universitari ni l'ensenyament de persones adultes, ja que cada camp necessita un tractament particular. D'altra banda, cal tenir en compte que la tasca de la Comissió s'ha generat a partir de la posició social de la llengua catalana. Encara que bona part de les reflexions i de les propostes d'aquest document poden resultar pertinents també per a l'aranès, la situació de l'occità —a l'Aran i a la resta del seu domini— aconsella que les mesures que hi vagin destinades siguin objecte d'anàlisi independent.

El document que aquí presentem planteja una interpretació de la situació actual dels coneixements i els usos del català a l'escola catalana, avança unes línies d'actuació per intervenir-hi en favor de la promoció del català, i fa suggeriments de mesures concretes. Ara bé, la Comissió entén aquest treball no pas com un document d'arribada, sinó més aviat com un punt de partida. Només en la mesura que les reflexions que conté incentivaran el debat, l'actuació i la recerca podrem considerar que han assolit el seu propòsit.

«[Pel que fa al coneixement del català] L'escola et dóna la base»
Jove de l'àrea metropolitana incorporat de fa poc al mercat laboral,
evocant la seva experiència escolar.

La Ma., la K., la Mar. i la T. són tres germanes i una cosina subsaharianes d'entre 6 i 14 anys que juguen al parc central d'un poble de més de 4.000 habitants censats del Vallès Oriental. Com els seus parents i amics del mateix origen, en els seus jocs —almenys al carrer— alternen el saraculé amb el català. El primer el fan servir, sobretot, amb els adults del mateix origen. El segon amb els autòctons de totes les edats, sobretot els companys d'escola. El català és també la llengua que empren espontàniament per adreçar-se als blancs al carrer. Entre aquests hi ha, tot sovint, coetanis del Barcelonès Nord de llengua inicial castellana, que descobreixen així que el català és parlat per nens de la seva edat... d'origen africà.

Escola del Vallès, curs 2004-2005. Un mestre és cridat pel director del centre, que l'espera al seu despatx acompanyat d'un pare magribí. Adreçant-se-li en castellà, i en to imperatiu, el director commina el mestre a redactar en aquest idioma totes les notes futures destinades a aquest pare, que s'ha queixat per haver-les rebut en català. El mestre no gosa ni oposar-se al director ni, posteriorment, plantejar cap queixa: no té clar quina norma s'ha infringit, no sap a qui adreçar-se, i la seva posició laboral —és interí— el fan especialment vulnerable.

L'A., de 8 anys, ha arribat de l'Argentina l'octubre de 2005, i ja l'han escolaritzada en un CEIP del Vallès Occidental on la majoria d'alumnat és de llengua inicial catalana, un curs per sota del que li correspondria per edat. A fi de facilitar-li el seguiment de la classe, i tenint en compte que acaba d'arribar i no entén pràcticament gens el català, les mestres es troben tot sovint alternant al castellà. És l'única estrangera de la seva aula.

El 98% dels infants escolaritzats a la Bressola de Prada de Conflent (Catalunya Nord) són de llengua inicial francesa. Tanmateix, als patis i als passadissos de l'escola s'hi parla i s'hi juga espontàniament en català. L'escola ha fet de la recol·loquialització de la llengua entre les noves generacions un objectiu central de la seva tasca.

Si més no en l'entorn físic de l'escola, les observacions fins al moment suggereixen que hi està reeixint.

2. LA SITUACIÓ ACTUAL: EL CATALÀ ENTRE LA POBLACIÓ ESCOLAR DE CATALUNYA

2.1. Les grans tendències sociolingüístiques

2.1.1. El marc sociolingüístic de la societat catalana

La població escolaritzada a Catalunya durant el curs 2005-2006 va néixer entre les darreries dels vuitanta i els primers 2000.¹ Aquesta és la primera generació de la història de Catalunya que ha gaudit o està gaudint ara mateix d'una escolarització universal predominantment en català. Però a banda de l'efecte que hi hagi pogut tenir l'escolarització, per comprendre el comportament d'aquesta població cal recular unes quantes dècades per entendre algunes de les dinàmiques sociolingüístiques que han modelat el país en què han nascut. En aquest sentit,

1. L'any 2005 hauran fet 18 anys els nascuts el 1987. Pel setembre d'aquest mateix any han entrat a P3 els infants nascuts l'any 2002.

és fonamental copsar adequadament la transformació sociolingüística del país durant el tercer quart del segle xx, en plena dictadura franquista.

En primer lloc, centenars de milers de persones de llengua inicial² castellana s'establiren arreu del país, sobretot a les àrees industrials i urbanes. Els nouvinguts s'incorporaven a una societat que, després d'una llarga postguerra, gaudia d'un considerable dinamisme econòmic i demogràfic. Des d'un punt de vista idiomàtic, malgrat el règim dictatorial, i a diferència d'altres territoris com la Catalunya Nord o les àrees urbanes del País Valencià, a Catalunya la població d'origen autòcton mai no va deixar de transmetre el català a les noves generacions. Tanmateix, les condicions adverses del context sociopolític van fer que la gran majoria dels *nous catalans* restessin al marge de la llengua pròpia del país i visquessin instal·lats, ells i els seus primers fills, en la llengua castellana. És així com es configurà una societat on coexistien, amb una complexa distribució social i geogràfica, dues llengües inicials, el català i el castellà —a més de l'occità a la Vall d'Aran.

En segon lloc, aquest fou també el període en què l'Estat aconseguí finalment que les noves generacions de catalanoparlants sabessin expressar-se en castellà; d'ençà d'aquest moment, el monolingüisme català es limitarà a grups d'edat cada vegada més avançada i socialment marginals. Aquesta bilingüització va anar de la mà de l'establiment creixent d'un sistema de rutines que instaurà una mena d'*obligació social* d'adreçar-se en castellà als castellanoparlants. Certament, la convergència cap a aquesta llengua ja havia estat practicada en èpoques anteriors per sectors creixents de la població, però la difusió generalitzada del coneixement del castellà va convertir aquest comportament en una mena de norma habitual per a la majoria de les noves generacions. Cap a la fi del franquisme, l'hàbit de passar-se al castellà davant d'interlocutors que no eren de llengua inicial catalana ja havia esdevingut predominant arreu de Catalunya. La suma de la bilingüització més la convergència al castellà anava desactivant el principal estímul per a l'aprenentatge del català, que consistia precisament en el fet que, en adreçar-se'ls en català, la societat catalana en conjunt interpel·lava els no-catalanoparlants perquè s'integressin lingüísticament a la llengua del país.

Finalment, la bilingüització i la subordinació del català es van veure reforçades pel desenvolupament dels nous mitjans de comunicació de massa —molt especialment la televisió—, monolingües hispanòfons. El castellà havia començat a entrar en la vida privada dels catalans amb la lletra impresa, amb la ràdio i amb el cinema, però serà la televisió la que l'hi entronitzarà de manera definitiva. N'hi ha prou de recordar que, d'ençà dels anys seixanta, els infants catalans creixen amb la televisió com a objecte de consum i lleure quotidià a la llar.

Els anys setanta, amb el canvi de règim i les transformacions sociodemogràfiques, van constituir un punt d'inflexió històric. Per començar, en plena crisi econòmica, els fluxos immigratoris s'aturaren sobtadament, i les taxes de natalitat, tant de la població nascuda a Catalunya com de la vinguda de fora, s'ensorraren amb rapidesa, fins a arribar a taxes inferiors a les de reposició de la població existent. Al llarg de dues dècades, els moviments immigratoris a Catalunya havien de ser molt poc rellevants. Alhora, la mobilitat social afavorí els contactes intergrupals i estimulà la dispersió de la població de primera llengua castellana arreu del territori.

2. En aquest text fem el terme *llengua inicial* o *llengua primera* per referir-nos a la llengua o llengües apreses dels progenitors, i evitem el terme *llengua materna* per sexista i imprecís.

Des d'un punt de vista glotopolític, la recuperació de la Generalitat va permetre engegar algunes iniciatives per contrarestar les polítiques estatals de castellanització, en especial la definició d'un model lingüístic escolar propi i l'aparició de mitjans de comunicació en català. En termes generals, el català es veurà revaloritzat, recuperarà nombrosos àmbits d'ús i el seu coneixement s'estendrà, sobretot entre les generacions més joves. Hom reintroduirà el català en els àmbits formals, i fins i tot s'aconseguirà fer-ne la llengua prioritària en diversos àmbits: l'Administració catalana, el món educatiu i diversos sectors de serveis associats, bona part del món polític i associatiu, els mitjans de comunicació locals i comarcals, etc. Ara bé, tot i aquests progressos, les polítiques de promoció del català no modifiquen substancialment el capteniment dels catalanoparlants en les seves relacions amb els no-catalanoparlants. Justificant-se rere conceptes com ara la bona educació, l'hàbit, la tolerància o les conviccions ideològiques, una gran majoria dels catalanòfons continua tenint interioritzada amb més o menys resignació la *necessitat* de passar-se al castellà davant interlocutors (aparentment) no catalanoparlants.

És en aquest context que a partir de mitjan anys noranta, i sobretot entorn del canvi de mil·lenni, Catalunya coneix un nou augment de l'arribada de població forana. A diferència de l'onada anterior, aquesta població prové essencialment de països del sud i, en menor mesura, de la resta d'Europa i és lingüísticament diversa. Les *noves immigracions* sotraguen moltes consciències i plantegen nous reptes d'integració a la societat d'acollida. Entre aquests reptes, el de la llengua es plantejarà amb una nova dimensió: l'hàbit de passar-se al castellà davant dels no-catalanoparlants implicarà que les noves immigracions siguin acollides molt majoritàriament en aquest idioma, tant si el saben com si no. La visibilitat —fenotípica i/o d'indumentària— de bona part dels nouvinguts facilitarà la seva exclusió respecte de l'ús del català.

El resultat de les diverses forces exposades ha tingut una traducció sociolingüística complexa sintetitzada a la taula 1.³ D'acord amb les dades disponibles, a hores d'ara el percentatge de persones de llengua inicial castellana superaria considerablement el percentatge de persones de llengua inicial catalana (53% i 40% respectivament). Aquesta situació de partida es veu substancialment modificada per un corrent d'adopció del català per persones de primera llengua inicial castellana, en diversos àmbits. Així, l'ús de les dues llengües oficials a les llars actuals del país seria molt similar (45% català, 43% castellà), i el català seria la llengua amb què més gent s'identificaria,⁴ en una proporció de 49% a 44%. L'avenç del català seria més gran si teníem en compte la llengua transmesa als fills: 52% català enfront de 41%, xifres que pràcticament capgiren les de llengua inicial.⁵

3. L'EULC-03 constitueix l'estudi sociolingüístic més important disponible ara com ara sobre la població de Catalunya. Ara bé, en llegir aquestes dades és important de recordar que l'estudi es realitzà sobre la base de les unitats familiars que disposen de telèfon fix a casa. No és clar encara quins biaixos introdueix aquesta metodologia, però sembla, que entre altres, l'estudi infravalora lleugerament (probablement 2-3 punts) el percentatge d'altres llengües.

4. Aquesta columna respon a la pregunta «Quina és la seva llengua?». Per evitar confusions indesitjables, i tenint en compte el significat col·lectiu que la legislació vigent aplica al terme *llengua pròpia*, aquí no l'aplicarem per referir-nos a la noció individual de *llengua d'identificació*.

5. No hi ha diferències significatives entre la llengua transmesa al fill gran i la transmesa a la resta de fills.

TAULA 1. Llengua inicial, d'identificació, parlada a la llar actual i transmesa als fills de la població de 15 i més anys a Catalunya. Any 2003. Percentatges

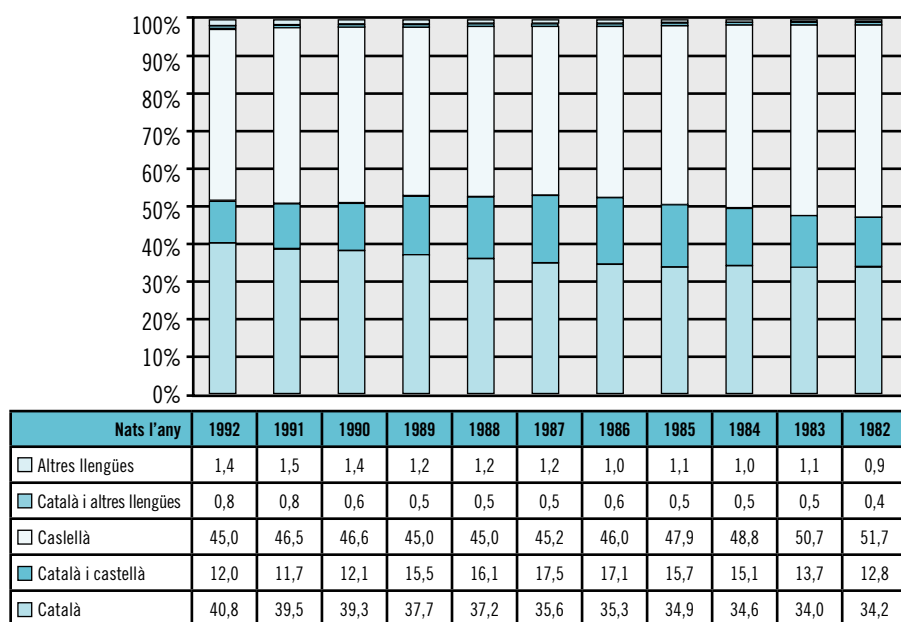
	I	II		III	IV
	Llengua inicial	Llengua d'identificació		Llengua a la llar actual	Llengua transmesa al fill més gran
Català	40,4	48,8	Només català	38,4	49,4
			Més català que castellà	6,9	2,3
Català i castellà	2,8	5,2	Igual català que castellà	9,1	5,2
Castellà	53,5	44,3	Més castellà que català	9,3	5,4
			Només castellà	34	35,5
Altres llengües i combinacions	3,3	1,7	Altres llengües i combinacions	2,2	2,2
Total	100	100		100	100

Font: Elaboració nostra a partir de dades d'EULC-05 *apud* Fabà (2005, p. 60) i Torres (2005, p. 85)

2.1.2. La configuració lingüística de la població escolar de Catalunya

Disposem de molt poques dades macrosociolingüístiques de la població escolar de Catalunya. Les més bàsiques, que corresponen a la llengua inicial, provenen del cens lingüístic escolar realitzat pel SEDEC durant el curs 1995-1996, i són les que es mostren al gràfic I.

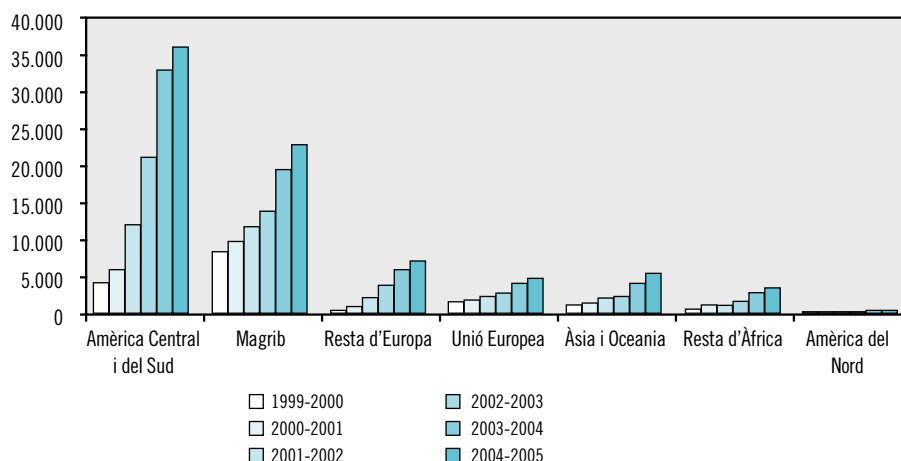
GRÀFIC I. Població escolar de Catalunya el curs 1995-1996. Llengua familiar per anys de naixement

Aquest gràfic mostra que entre 1982 i 1992 es detectava una tendència lleu, però contínua, de creixement del català com a llengua inicial amb cada grup d'edat. Una tendència que, pel que fa als nascuts l'any 1992, hauria reduït la distància entre català i castellà de 18 punts a 4 en un decenni, i que coincidiria amb la detectada al cens lingüístic escolar de 1991-1992 (vegeu Torres, 2003, p. 64). Aquesta tendència sembla reflectir el creixement del català com a llengua transmesa als fills que detectàvem a l'apartat anterior.

L'altra gran dada que hem de tenir en compte a l'hora d'analitzar la població escolar de Catalunya és la presència creixent d'alumnes d'origen estranger i les llengües que parlen. El seu creixement ha estat sostingut, i ha passat de representar l'1,8% el curs 1995-1996 a ser-ne el 9,2% el curs 2004-2005. Tal com mostra el gràfic II, el principal component d'aquest alumnat és el que formen els hispanoamericans (4,4% del total), seguit dels magribins (2,4%). La resta de procedències obté uns percentatges molt més exigües.

GRÀFIC II. Evolució de l'alumnat estranger (= de passaport no espanyol) en l'ensenyament infantil, primari i secundari obligatori (públic i privat) a Catalunya, segons la seva àrea geogràfica de procedència. Evolució del curs 1999-2000 al curs 2004-2005. Xifres absolutes per al curs 2004-2005

Font: Elaboració pròpia a partir de www.gencat.net/educacio

2.1.3. Les grans tendències sociolingüístiques: síntesi

La situació sociolingüística de Catalunya en començar el segle XXI és complexa i en certa mesura contradictòria. Les immigracions del tercer quart del segle XX van afeblir molt la posició del català, i l'impacte d'aquells fluxos és encara fonamental per entendre la societat actual. Ara bé, es detecta una tendència al creixement del català com a llengua de la llar, d'identificació i transmesa als fills, majoritàriament per la via de les parelles lingüísticament mixtes. Tot i això, per a la majoria de la població catalanoparlant continua vigent la norma que imposa l'ús del castellà en nombroses circumstàncies. A causa d'aquesta norma, l'acollida de les noves immigracions constitueix un repte de primera magnitud per tal com afebleix la posició social del català.

2.2. Les polítiques lingüístiques escolars desenvolupades

2.2.1. El model lingüístic escolar de Catalunya i els usos lingüístics

La configuració del model lingüístic escolar predominant avui a Catalunya ha estat una tasca complexa, col·lectiva, i no exempta de conflictes.⁶ En la seva configuració actual, el model es caracteritza perquè utilitza el català com a *vehicle normal* de l'activitat acadèmica, escolaritza l'alumnat conjuntament amb independència de les respectives llengües inicials, persegueix l'aprenentatge de les dues llengües oficials i la promoció de l'ús del català, es defineix com a inclusiu i pretén evitar la conformació de comunitats lingüístiques diferenciades en funció de la seva llengua inicial. En termes jurídics i administratius, les bases per a aquest model s'estableixen en la Llei de normalització lingüística de 1983 i el seu desplegament, i es veuen validades per la sentència del Tribunal Constitucional 337/1994, de 23 de desembre. Les característiques principals del model queden consagrades per la Llei de política lingüística 1/1998.

Una de les característiques de l'actual model lingüístic escolar a Catalunya és el fet de combinar la voluntat de promoció de l'ús de la llengua amb l'escassa regulació explícita d'aquest ús lingüístic. En la seva configuració actual, el model lingüístic escolar vigent a Catalunya prescriu l'ús *normal* del català per a les activitats lingüístiques *institucionalitzades* dels membres de la comunitat educativa, és a dir, per a les comunicacions en què els mestres i la resta de personal de l'escola actuen no pas en qualitat d'individus, sinó en qualitat de representants d'una institució escolar. Amb tot, la definició precisa de què significa aquesta normalitat queda massa sovint al lliure albir dels interessats. En aquest sentit, són nombroses les veus que indiquen que en la mesura que la normativa no aclareix els aspectes d'ús de la llengua i no hi posa èmfasi, els responsables educatius es troben amb dificultats a l'hora de garantir l'ús del català en contextos acadèmics.

La regulació vigent no fa esment dels usos interpersonals privats. A diferència —per exemple— de les escoles francòfones del Canadà, on el requeriment d'ús del francès s'estén a totes les activitats que es desenvolupen en el centre escolar, el model de conjunció no incideix explícitament ni en els usos interpersonals de l'alumnat ni en el del professorat.

2.2.2. Les dinàmiques d'aprenentatge de les llengües en el sistema educatiu de Catalunya

El model lingüístic escolar implantat a Catalunya ha produït un creixement molt significatiu del coneixement del català entre les generacions més joves. En allò que ens interessa aquí, des de fa dues dècades, els estudis quantitius mostren una pauta molt similar (vegeu el gràfic III):⁷ d'una banda, els infants d'edats prèvies a l'escolarització obligatòria tenen uns nivells de coneixements molt més baixos que la resta de la *població*,⁸ els uns perquè encara estant aprenent la

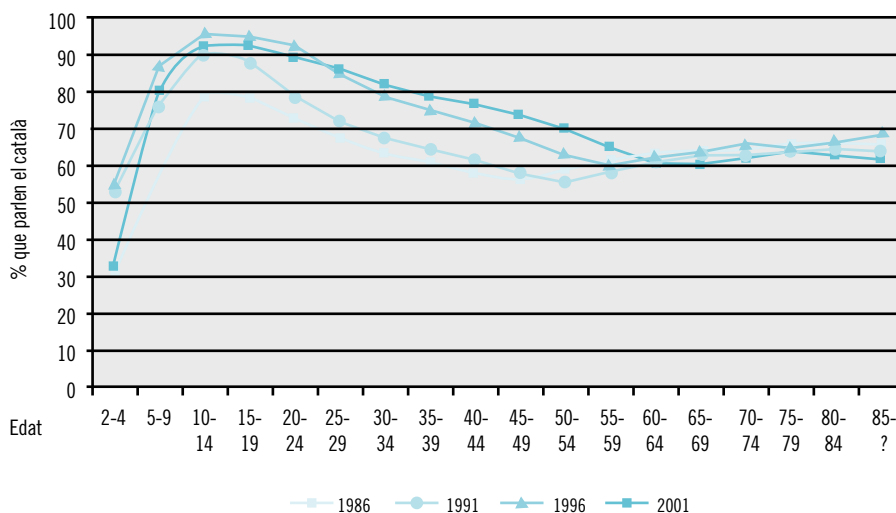
6. En contextos sociolingüístics i de dret lingüístic, aquest model sol denominar-se *model de conjunció* [en català]. En àmbits de l'Administració educativa, hom sol servir-se del terme *model inclusiu*. L'antecedent més directe d'aquest model seria l'*Escola catalana* [en llengua i continguts].

7. Les dades lingüístiques del cens de 2001 presenten importants anomalies que fan que no siguin directament comparables amb les de la resta d'estadístics. Per a un estudi crític d'aquest cens, vegeu Vila (coord.) [en premsa].

8. En tot cas, cal recordar que els resultats dels infants de 2 a 4 anys són els que menys confiança generen entre els especialistes, entre altres coses per les fortíssimes oscil·lacions que s'observen al llarg dels anys.

llengua familiar, els altres perquè no tenen el català com a llengua inicial; d'una altra, la immensa majoria de la població escolaritzada es declara coneixedora del català, molt per damunt de la resta de la població. En aquestes edats, les xifres dels qui diuen no saber parlar català no depassen el 20% en cap cas, i entre 10 i 19 se situen lleugerament per sota del 10%.

GRÀFIC III. Capacitat de parlar en català a Catalunya per grups d'edat segons el padró de 1986, el cens de 1991, l'Estadística oficial de població de 1996 i el cens de 2001

Les xifres del coneixement actiu del català reflecteixen el paper crucial que l'escola té en el procés d'aprenentatge del català. De fet, de les dades disponibles se'n desprèn que prop de la meitat dels infants i joves que avui dia declaren saber parlar català a Catalunya tenen aquesta llengua com a segona llengua i l'han adquirida en el marc escolar, sovint amb un únic interlocutor: el mestre. Per a molts neoparlants, la figura del mestre és crucial per a l'aprenentatge del català, mentre que els catalanoparlants inicials tenen a les seves xarxes socials molts més interlocutors amb qui es relacionen en castellà.

En aquestes circumstàncies, no és sorprenent que el coneixement de les dues llengües oficials a Catalunya presenti diferències força significatives. Sintetitzant molt,⁹ hom pot afirmar que (a) els nivells de coneixement de castellà són més homogenis que els de català, els quals presenten força més dispersió, perquè hi ha molts alumnes que en saben molt, però també molts que en saben poc, especialment els que resideixen en localitats i barris amb presència escassa de catalanoparlants inicials. I (b) el nivell de castellà parlat dels catalanoparlants inicials és substancialment superior al nivell de català parlat dels castellanoparlants inicials.

Per entendre aquesta realitat, no n'hi ha prou de recordar que la història de subordinació lingüística empeny els catalanoparlants inicials a servir-se de la seva segona llengua molt més que no pas a la inversa. A la base d'aquests resultats hi ha també un factor fonamentalment pedagògic: l'orientació de la docència de la llengua catalana a l'escola.

9. Vegeu sengles síntesis dels resultats de coneixements de català i castellà a Arnau (2004) i Consell Superior (2005).

Històricament, el desenvolupament del Programa d'Immersion Lingüística (PIL) va constituir un trencament significatiu pel que feia a l'ensenyament de l'idioma. El PIL partia de la base que l'ensenyant havia de desenvolupar les capacitats expressives en L2 d'un alumnat no natiu, i concentrava els seus esforços en el desenvolupament de la competència oral en aquesta llengua. Ara bé, des d'un principi, els esforços del PIL se centraren en els nivells inicials de preescolar i ensenyament primari. A la resta del sistema educatiu, l'atenció va continuar centrada en la llengua escrita, com si les habilitats orals ja estiguessin plenament consolidades i tractant l'alumnat com si fos parlant natiu.

La generalització del català com a llengua vehicular no sembla pas haver modificat aquesta situació. Avui com ahir, a bona part de primària —i, per descomptat, a l'ensenyament secundari i al batxillerat—, l'ensenyament del català continua orientat cap a la llengua escrita, el coneixement de la gramàtica i, en els nivells pertinents, de la literatura. Tot i el seu paper absolutament crucial, l'oralitat només sembla disposar d'una atenció prioritària en els nivells inferiors de l'ensenyament i és escassament conreada a la resta del sistema.

En aquestes condicions, és perfectament comprensible que els infants de primera llengua no catalana, sobretot en contextos socials on aquesta té una presència social escassa, fossilitzin els seus coneixements de català i no desenvolupin les habilitats comunicatives i la diversitat de registres imprescindibles per a la comunicació interpersonal d'un adolescent o un jove. La combinació de factors socials extraescolars i de pràctiques educatives inadequades fa que un percentatge molt significatiu d'infants de primera llengua altra que el català no arribin a assolir un nivell suficient de *confiança lingüística*, és a dir, de seguretat psicològica basada en les pròpies capacitats expressives en la llengua pròpia del país. Per a aquest alumnat, l'escola només «et dóna la base», et proporciona les eines elementals, però no et permet col·loquialitzar un idioma que, d'altra banda, l'entorn no força a utilitzar. En aquestes condicions en què es conjuminen un entorn poc estimulador, una competència insuficient i una manca de confiança en les capacitats pròpies, no és estrany que segments significatius de l'alumnat abandonin progressivament l'ús actiu del català, de vegades amagant el que són simples insuficiències rere discursos d'aparença ideològica.

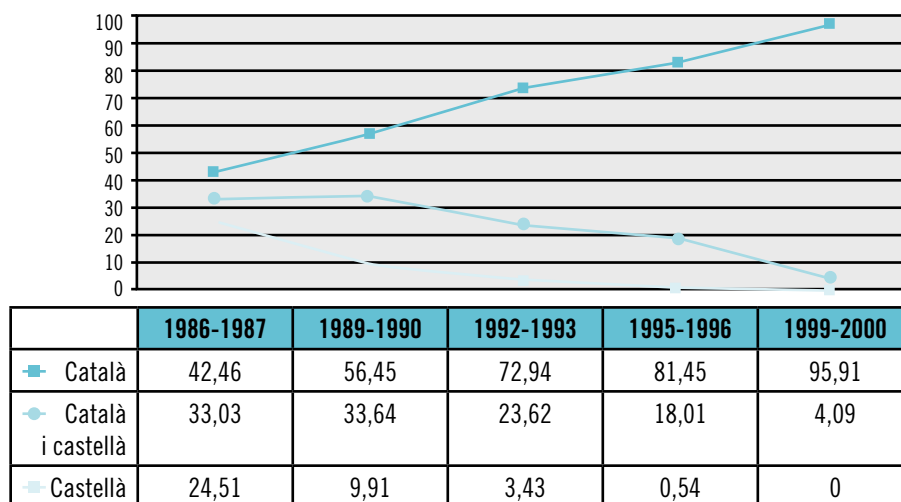
2.2.3. Els usos lingüístics

Els usos institucionals: hem guanyat l'escola?

En començar la transició, l'ús del català com a llengua vehicular de l'ensenyament era molt limitat. Durant el curs 1978-1979, sols un 1,5% dels centres escolars de primària declaraven fer pràcticament tot l'ensenyament en català; un 2% suplementari se servia de català i castellà (Vial, 1998). La resta funcionava en castellà.

L'ús del català com a llengua vehicular a l'ensenyament va créixer de manera paral·lela al procés de desplegament legislatiu. Aquest procés va ser especialment reeixit en l'ensenyament primari —abans, EGB—, on el català esdevingué la principal llengua de docència pels volts de l'any 1990 (vegeu el gràfic IV).

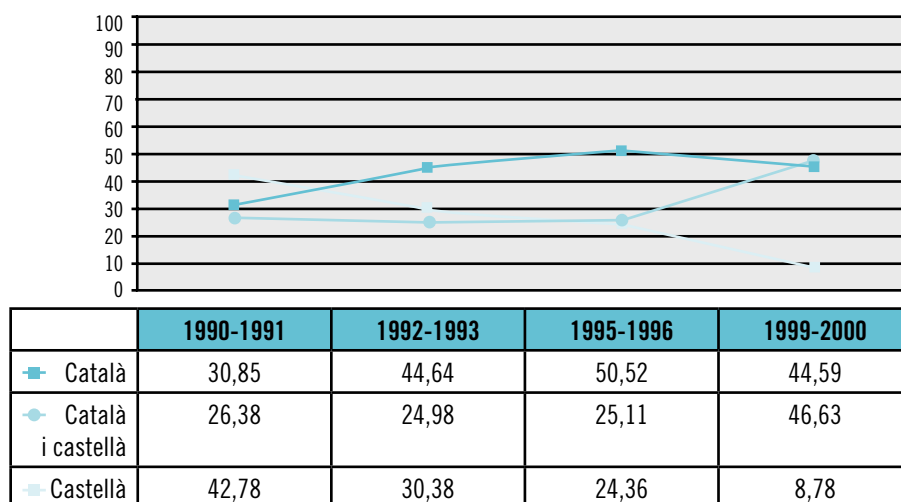
GRÀFIC IV. Evolució de l'alumnat d'ensenyament primari a Catalunya segons la llengua d'escolarització. 1986-2000. Percentatges

Font: Censos lingüístics escolars del Departament d'Educació

L'extensió del català a l'ensenyament secundari obligatori i al batxillerat —com als seus antecessors BUP i FP— no va ser ni tan ràpid ni tan generalitzat com a l'ensenyament primari (vegeu el gràfic V). El català hi va avançar moltíssim en relació amb la situació de la transició, però al començament del segle XXI encara distava molt de ser la llengua de docència principal.

GRÀFIC V. Evolució del nombre d'alumnes d'ensenyament secundari segons la llengua d'escolarització. 1990-2000. Percentatges

Font: Censos lingüístics escolars del Departament d'Educació

Aquestes eren, si més no, les xifres del cens lingüístic escolar. Ara bé, fins a quin punt aquestes xifres reflectien adequadament el que s'esdevenia a les aules? Cal no oblidar que la consagració del català com a «vehicle d'expressió normal» a l'article 20 de la Llei de política lingüística 1/1998 del Parlament de Catalunya va provocar que els centres educatius de Catalunya informessin —de manera

comprensiblement aclaparadora— que els seus usos s'adequaven a la legislació. De fet, ja aleshores, i segons un estudi del mateix Departament d'Ensenyament (Vial i Canal, 2002, p. 22), l'ús del català com a llengua vehicular habitual baixava fins a prop del 90% dels centres de primària, mentre que a la resta de centres el català i castellà s'alternaven segons fórmules variables. A més a més, l'aparent hegemonia del català es veia encara més minvada si hom atenia a altres criteris. Així, per exemple, un 38% de les escoles declaraven servir-se del castellà —sol o acompanyat del català— en un moment tan crucial del procés d'aprenentatge lingüístic com és l'inici de la lectura i escriptura a cicle inicial.

D'altra banda, fins a quin punt la llengua del professor és corresposta per l'alumnat? Falten dades per poder respondre amb plena confiança aquest interrogant, i hi ha discrepància entre les dades de què disposem. Així, alguns estudis de tipus etnogràfic (com Vila, 1996) fan pensar que, si més no pel que fa a l'ensenyament primari, els mestres que parlen català són correspostos en aquesta llengua no sols pels infants de primera llengua catalana, sinó fins i tot per una majoria d'alumnes castellanoparlants. Però cal no oblidar que continua havent-hi una minoria significativa d'alumnes —normalment de primera llengua castellana— que ni tan sols arriben a emprar el català de manera sistemàtica en aquests contextos. Això no es produeix només en escoles d'entorns socials desestructurats com els que estudià Unamuno (1997), sinó fins i tot en centres en què el català és la llengua vehicular *normal*. En aquest sentit, l'estudi esmentat del Servei d'Ensenyament del Català apunta que en un 10-20% de centres de primària de Catalunya l'alumnat s'adreçaria en castellà com a mínim sovint als seus mestres en situacions docents; aquest percentatge pujaria fins a un 30% en situacions no docents (Vial i Canal, 2002, p. 22 i 23).

Finalment, els usos lingüístics de la resta del personal de les escoles catalanes —personal administratiu i de serveis com ara els equips de menjador i de neteja, els monitors, els conductors i els acompanyants d'autocars, etc.— són encara més desconeguts. No obstant la falta de dades sistemàtiques, tot fa pensar que en aquests contextos són molt freqüents els usos bilingües i monolingües castellans.

L'augment de les noves immigracions a Catalunya durant els darrers anys ha introduït nous factors de variabilitat en els usos lingüístics institucionalitzats. L'arribada d'alumnat estranger —sobretot, i malgrat que no exclusivament, en el cas dels llatinoamericans— ha provocat que un cert nombre de docents es passessin al castellà com a llengua vehicular, especialment en els estudis secundaris. A principi de la primavera de 2005, la Conselleria d'Educació feia públiques unes dades relatives a l'ús del català com a llengua vehicular, segons les quals «Les classes als instituts catalans es fan entre el 30 i el 40% en castellà i als centres d'educació primària, entre un 10 i un 20%, segons els resultats de la Inspecció educativa sobre el conjunt dels centres docents, tant públics com privats».¹⁰ Val a dir que, amb les dades disponibles a la mà, es fa difícil de saber fins a quin punt aquestes xifres reflecteixen veritables retrocessos pel que fa a l'ús del català com a llengua docent, o si les noves immigracions han servit de *coartada* per explicitar obertament un ús del castellà preexistent però no declarat. El que resulta innegable és que, en alguns centres, la concentració d'alumnat nouvingut ha generat un efecte de bola de billar que ha acabat desplaçant l'alumnat autòcton

10. Font: Catalunya Informació, reproduïda a la llista InfoZèfir. 29 abril 2005 <http://www.mail-archive.com/infozefir@listserv.rediris.es/msg00799.html>

cap a altres centres i fent més difícil l'ús del català com a llengua vehicular. Ara bé, cal no oblidar que també es produeix el fenomen contrari: la presència d'alumnat estranger integrat en català en el sistema educatiu —sobretot quan no és de primera llengua castellana—pot afavorir l'ús del català fins i tot en zones on aquest idioma no és socialment predominant. Sigui com sigui, doncs, i en termes generals, les noves immigracions han tornat a posar damunt la taula la qüestió de la llengua a l'escola, i han forçat docents i Administració a explorar vies d'integració lingüística.

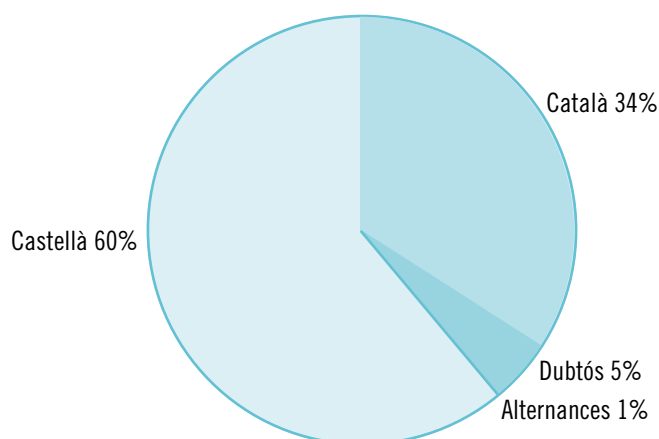
Recapitem, doncs. Si per «guanyar l'escola» s'entén fer del català l'única llengua vehicular de docència a (pràcticament) totes les escoles de Catalunya com ho és el castellà a Andalusia o a Castella, no es pot dir que s'hagi assolit aquest objectiu. Si en canvi per «guanyar l'escola» s'entén convertir el català en la llengua vehicular àmpliament predominant a la gran majoria de centres escolars de Catalunya, aquesta fita sembla a grans trets assolida a l'ensenyament primari, i continua pendent encara al secundari. En tot cas, les mesures d'avenç del català en aquesta àrea han de partir de la diversitat de situacions sociolingüístiques existents. Les noves immigracions incorporen un bon nombre de reptes a aquest panorama, però no el transformen radicalment.

L'impacte de l'escola en els usos lingüístics interpersonals

Tal com hem vist, el model lingüístic escolar vigent a Catalunya no actua, si més no explícitament, en els usos idiomàtics interpersonals privats de la comunitat educativa. De fet, l'escola ni tan sols requereix l'ús actiu del català amb els mestres per part dels infants, per més que l'ús del català com a llengua institucional l'afavoreixi en gran mesura.

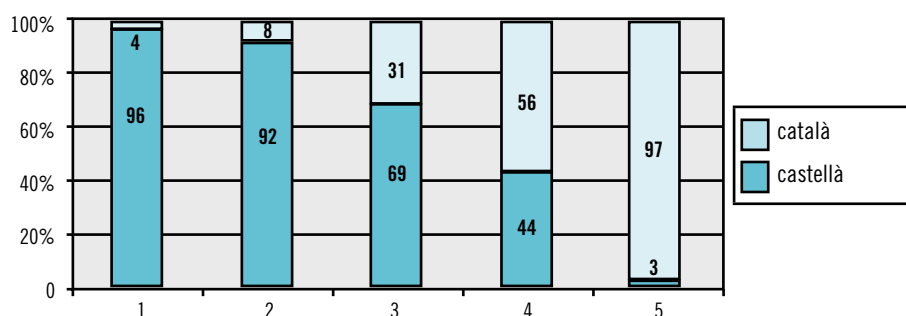
Així, doncs, no és estrany que els usos lingüístics dels escolars de Catalunya mostrin una presència majoritària del castellà, i una posició minoritzada del català. Ara com ara, als patis dels centres de Catalunya avui s'hi parla força més castellà que no pas català. D'acord amb una recerca basada en enregistraments als patis de centres d'educació infantil i primària de tot Catalunya, en termes generals, sis de cada deu frases que es pronunciaven durant la segona meitat dels noranta eren en castellà, i una mica més d'un terç es pronunciaven en català (vegeu el gràfic VI); la resta de casos eren dubtosos, barrejats o en altres idiomes (Vila i Vial, 2003).

GRÀFIC VI. Ambient lingüístic amb iguals. Percentatges

Aquesta xifra, que s'ha de prendre com a orientativa,¹¹ fa referència a les frases¹² pronunciades, no pas a les persones. Aquest matís és molt important, perquè els percentatges assenyalats no volen pas dir que només un de cada tres escolars de Catalunya parli català, i molt menys que sis de cada deu no emprin mai el català. De fet, i d'acord amb el mateix estudi a què fem referència, més del 60% dels escolars parlarien el català amb (alguns de) els seus companys, per bé que un bon nombre d'aquests ho faria de manera clarament minoritària enfront del castellà. Aquestes xifres posen en dubte la validesa de l'afirmació «hem perdut el pati». Perquè el català que se sent als patis de Catalunya és lluny de ser irrellevant, i perquè la reculada del català no és recent, sinó força anterior en el temps.¹³ Això sí, el capteniment lingüístic dels infants i joves catalans no és homogeni arreu del país, ans al contrari, presenta una variació molt acusada, que va des de l'ús hegemònic del català fins a l'absència absoluta de la llengua pròpia del país. Aquesta diversitat no es distribueix en blocs territorials compactes, sinó de manera més aviat calidoscòpica, de manera que centres escolars ubicats relativament a prop els uns dels altres acullen pràctiques lingüístiques molt i molt diferenciades en funció de la seva composició demolingüística, la titularitat, el personal docent, etc. Així, per exemple, el gràfic VII mostra el percentatge d'enunciats en català i en castellà produïts per alumnes de 6è d'una mostra d'escoles classificades en cinc subgrups (d'1 a 5) segons el percentatge de coneixement del català de la localitat o el districte on hi havia el centre escolar.

GRÀFIC VII. Percentatge de torns de parla en català i en castellà segons el coneixement de català oral de l'àrea d'ubicació de l'escola (condició lingüística ambiental)

Font: Corpus Vila, Vial i Galindo *apud* Vila i Galindo (2005:19)

En realitat, els patis i els passadissos de les institucions escolars semblen reproduir en bona mesura la norma de convergència al castellà identificada anteriorment. Tal com pot constatar-se al gràfic VIII, els catalanoparlants adopten la seva L2 molt més que no pas els castellanoparlants. Val a dir, amb tot, que malgrat el predomini del castellà, un percentatge d'infants castellanoparlants —minoritari

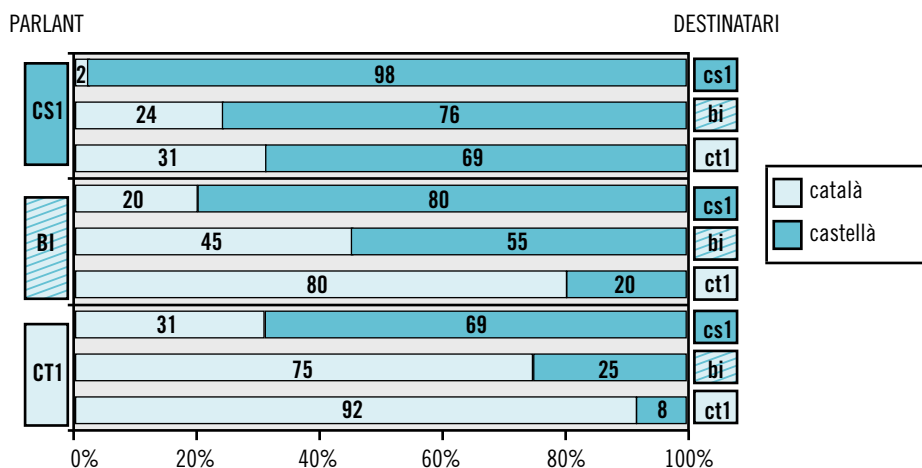
11. Els nous immigrants deuen haver fet pujar lleugerament les altres llengües i el castellà.

12. En termes tècnics, aquí s'hi comptaven *enunciats*.

13. Per comprovar fins a quin punt la idea de «pèrdua del pati» és correcta, cal fer-se una altra pregunta: en relació amb quin moment històric? Si comparem la situació actual amb l'any 1900, per exemple, la resposta és òbvia: a començament del segle passat, els carrers i els patis de Catalunya eren pràcticament monolingües catalanòfons. En comparació amb aquell moment, sens dubte, no sols hem perdut moltíssim lloc al pati, sinó també al carrer. Però seria absurd oblidar que el català «ja havia anat perdent» els carrers i els patis molt abans que s'iniciés l'actual política lingüística escolar. Al llarg del segle xx —i sobretot durant el tercer quart de segle— Catalunya ha conegut diverses onades immigratòries massives que n'han transformat profundament la composició social. I així, encara que no disposem de dades sobre els usos lingüístics a les escoles de l'any 1975, tot fa pensar que la reculada als patis de Catalunya no és un fet recent.

però significatiu— usen el català amb els seus interlocutors catalanoparlants i bilingües, sobretot en àrees on el català gaudeix de més vitalitat social.

GRÀFIC VIII. Percentatge de torns de parla en català i en castellà segons la llengua familiar del parlant i la del destinatari

Font: Galindo (2005)

Encara que no hagi pogut capgirar la tendència a la convergència cap al castellà, la implantació del model lingüístic escolar vigent a Catalunya ha tingut un cert impacte en la transformació dels usos lingüístics de la població infantil i juvenil. D'una banda, la catalanització de l'escola ha modificat qualitativament la imatge lingüística dels mestres i els professors. Si abans d'implantar aquest model una part molt significativa dels docents de Catalunya eren notòriament monolingües hispanòfons, avui dia la imatge d'aquest col·lectiu es troba molt més a prop de la llengua catalana. De fet, hi ha segments significatius de la població, sobretot de primera llengua castellana, i tant adulta com infantil i jove, que només s'adrecen en català als docents. D'altra banda, tot fa pensar que la catalanització de l'escola ha evitat que els infants catalanoparlants i bilingües de les àrees més castellanitzades del país abandonessin totalment la seva llengua. Cal tenir present que l'oblit del català no ha assolit mai proporcions significatives a Catalunya entre els parlants nadius, quan és un fenomen comú en contextos de forta minorització demogràfica.

L'augment sobtat de la presència de noves immigracions a les aules catalanes ha tingut múltiples efectes en els centres. Encara no disposem d'estudis en profunditat sobre aquest punt, però sembla que poden avançar-se algunes hipòtesis de treball sobre els factors de coadjuen a l'adopció del català com a llengua de relació amb els iguals. En primer lloc, el context demolingüístic d'integració sembla tenir un paper determinant en l'adopció o no del català, ja que el català difícilment deu passar a ser la llengua d'integració en entorns en què aquest idioma és poc usat. En segon lloc, l'edat d'arribada dels nous immigrants resulta fonamental per a la seva incorporació a l'ús actiu del català, amb més èxit com més petits. En tercer lloc, és possible —però no demostrat encara— que l'origen i la llengua inicial dels infants siguin també rellevants a l'hora d'adoptar el català com a llengua d'interrelació. Amb totes les prevencions al cas, la percepció majoritària és que els infants més menuts s'integren més fàcilment a l'ús del català, mentre que els més grans en queden més al marge, probablement afectats ja per la norma que afavoreix l'adopció del castellà. Ara bé, cal tenir present que en un nombre no menyspreable de casos, els infants estrangers integrats prioritàriament en català

dinamitzen l'ús d'aquesta llengua davant d'interlocutors més reticents a utilitzar-la.

En poques paraules: la catalanització de la institució escolar, molt més feble a ensenyament secundari que a la resta del sistema, no ha corregit substancialment la norma de subordinació del català. El castellà continua essent majoritari com a llengua de relació interpersonal, i els catalanoparlants tenen molta més tendència a convergir cap al castellà que no pas a l'inrevés. A diferència d'altres sistemes, el model lingüístic escolar vigent a Catalunya només ha modificat secundàriament les normes d'ús vigents fora de l'escola. Ara bé, el català és lluny d'haver-ne desaparegut, i en condicions adequades fins i tot és emprat per infants de primera llengua castellana amb els seus iguals. Les noves immigracions modifiquen aquest panorama.

Les fractures lingüístiques entre nivells escolars

Són nombroses les veus que suggereixen l'existència d'una *fractura* entre els usos lingüístics majoritaris en l'ensenyament primari i els imperants en els nivells d'ensenyament secundari. Aquestes veus solen relacionar aquesta fractura amb una suposada defecció lingüística del jovent, defecció que es traduiria en un abandonament massiu i generalitzat del català en favor del castellà.

Tal com vèiem en comparar el gràfic IV i el gràfic V, la discontinuïtat pel que fa als usos idiomàtics en els centres escolars de Catalunya és palesa si més no en un sentit: pel que fa a la llengua vehicular d'ensenyament, l'ús del català decau considerablement en el pas de l'educació primària a la secundària. No és gens sorprenent, per tant, que per a molts pares i professionals de l'educació, l'accés als centres d'ensenyament secundari sigui percebut en termes de retrocés del català.

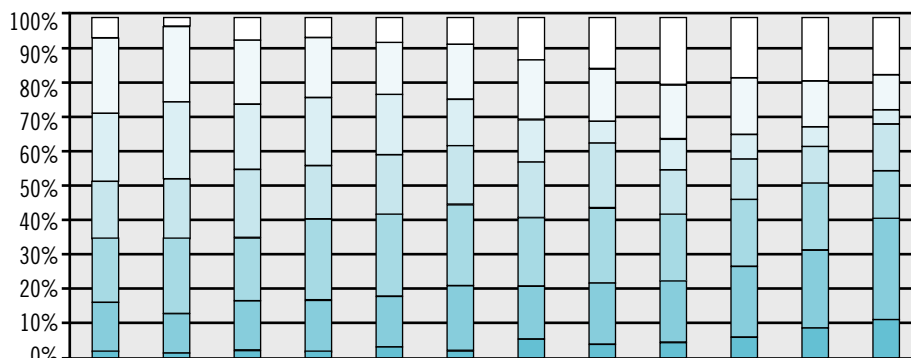
Amb tot, la fractura entre primària i ESO¹⁴ no és l'única discontinuïtat apreciable en la llengua vehicular de les escoles catalanes. De fet, les etapes posteriors a l'ESO també estan marcades per un canvi significatiu pel que fa als percentatges d'ús de les llengües, tot i que en sentits contradictoris: d'una banda, l'ús del català com a llengua vehicular s'incrementa en passar al batxillerat; contràriament, l'ús del català com a llengua d'instrucció retrocedeix en els cicles formatius. Aquesta diferència no resulta gaire sorprenent. Aquestes discontinuïtats reproduïxen la divisió prèvia a la LOGSE entre els estudis de BUP i COU, on el català va arribar a guanyar un espai més que considerable, i la formació professional, que sempre havia quedat resagada en el camí de la normalització.

Queda clar, doncs, que hi ha diverses discontinuïtats en l'ús del català com a idioma vehicular de la docència. Ara bé, fins a quin punt és possible afirmar que aquestes discontinuïtats es traslladen als usos interpersonals entre l'alumnat? Les dades disponibles en aquest sentit són molt i molt escasses, bàsicament declarades —és a dir, no observades— i difícils de manejar. En termes generals, les dades disponibles no corroboren la hipòtesi d'una defecció lingüística massiva del jovent, si més no en relació amb les generacions immediatament precedents. Així, les dades d'EULC-03 (vegeu el gràfic IX) no mostren variacions significatives pel que fa al percentatge d'ús de català en general entre la població que té entre 15 i 30 anys; més encara, aquests col·lectius només mostren un lleu retrocés

14. Caldria comprovar fins a quin punt aquest retrocés del català es produeix en proporcions similars en el sector públic i en el concertat i privat.

—en termes percentuals— en relació amb les persones d'entre 30 i 49 anys. D'altra banda, aquestes dades fan pensar que es difonen els comportaments bilingües tant entre les persones instal·lades en l'ús predominant del català com en les persones que fan del castellà la seva llengua habitual. Unes tendències que coincideixen a grans trets amb les línies de l'enquesta de DYM-97 (cf. Vila, 2003), i que alguns autors com Querol (2005) han trobat fins i tot més positives per al català.

GRÀFIC IX. Ús de català en general per franges d'edat. Catalunya, 2003. Percentatges

	De 15 a 19 anys	De 20 a 24 anys	De 25 a 29 anys	De 30 a 34 anys	De 35 a 39 anys	De 40 a 44 anys	De 45 a 49 anys	De 50 a 54 anys	De 55 a 59 anys	De 60 a 64 anys	De 65 a 69 anys	De 70 a 74 anys
□	7	4	8	7	8	9	14	16	20	18	19	18
□	23	21	18	18	15	16	16	15	15	16	13	10
□	19	23	19	19	17	13	13	7	9	7	6	4
□	16	17	20	16	17	17	16	18	13	12	11	13
□	19	22	18	23	23	24	20	22	20	19	19	14
□	15	12	14	15	15	19	15	18	18	20	22	29
□	2	2	3	2	3	3	6	4	5	7	9	11

□	0% d'ús de català	□	Entre 61% i 80% d'ús de català
□	Entre 11% i 20% d'ús de català	□	Entre 81% i 99% d'ús de català
□	Entre 21% i 40% d'ús de català	□	100% d'ús de català
□	Entre 41% i 60% d'ús de català		

Font: Vila (2005)

Això no vol pas dir, és clar, que no hi hagi canvis significatius en el capteniment lingüístic de molts adolescents catalans en el seu pas de l'ensenyament primari al secundari. De fet, la recerca sociolingüística indica que els moments de recomposició de les xarxes socials són especialment favorables amb vista a l'establiment de noves tries lingüístiques, per la qual cosa és ben possible que hi hagi un nombre d'adolescents que passin a fer més ús del castellà en arribar a l'institut que no pas als centres d'infantil i primària. Amb tot, és igualment possible que bona part de la suposada *defecció lingüística* dels adolescents i els joves s'hagi de posar en relació sobretot amb factors institucionals, en concret, amb el pas d'un medi catalanitzat com l'ensenyament primari a un de més descatalanitzat com l'ensenyament secundari. Aquest canvi es faria perceptible en l'entorn dels adolescents i els joves, encara que, de fet, no afectaria essencialment els seus usos interpersonalment privats.

Hi ha encara una altra dimensió dels usos lingüístics en què es produeix una forta discontinuïtat lingüística. Ens referim a l'àmbit del consum mediàtic i cultural. Cal recordar que les indústries culturals per al públic infantil han estat capdavanteres en la catalanització: la producció de llibre infantil en català és molt dinàmica, la programació per a infants de la CCRTV ocupa àmplies franges horàries del K3/C33, hi ha diverses revistes infantils de qualitat, la majoria del cinema doblat al català és essencialment cinema per a infants, la programació teatral infantil pública i privada a Catalunya és predominantment en català fins i tot a les localitats menys normalitzades lingüísticament... Tots aquests recursos faciliten que una part significativa del consum cultural de les etapes prèvies a l'adolescència es realitzin en català. Ara bé, a mesura que hom avança cap a l'adolescència i la joventut, l'oferta cultural i mediàtica en català, potser amb l'excepció del món del llibre, s'encongeix espectacularment i esdevé molt minoritària en el món de la premsa, en la música, en l'oferta televisiva i cinematogràfica, en el món del lleure tecnològic (jocs d'ordinador, consoles, etc.). Per dir-ho mitjançant un exemple gràfic, després del «Club Super3», bona part dels infants catalans no té alternatives i es passa directament a «Operación Triunfo». En aquest sentit, les dades d'EULC-03 mostren que és precisament el grup comprès entre 15 i 29 anys el que menys hores de televisió en català consumeix. Aquí hi hauria, doncs, una altra raó per a la percepció d'una fractura en els usos lingüístics: desproveïts d'una cultura juvenil en català, és força probable que un segment de joves i adolescents apareguin amarats progressivament d'un món cultural molt més hispanòfon que en l'etapa infantil.

2.2.4. La valoració i les representacions de la llengua

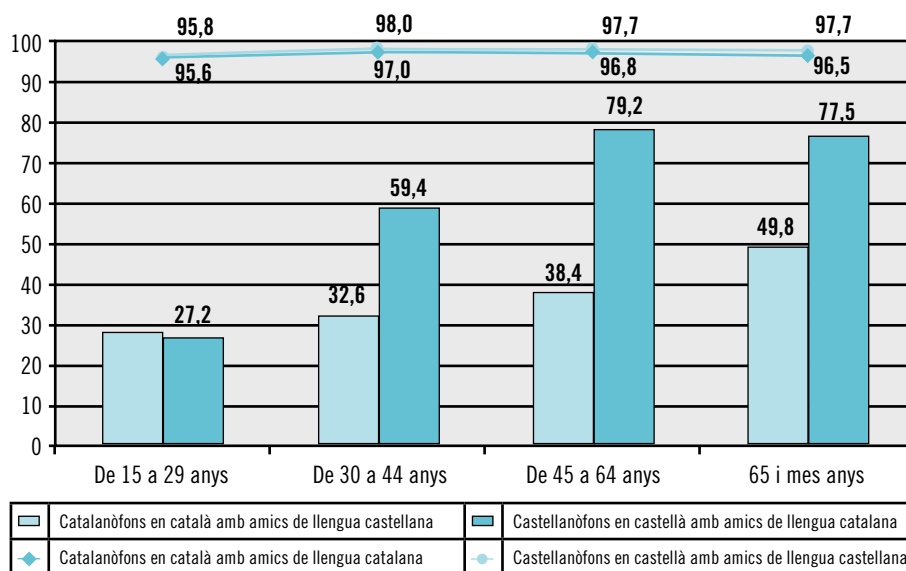
La percepció de les llengües en contacte a Catalunya entre el jovent ha estat motiu de debats freqüents durant els darrers anys. Ja al començament dels anys noranta, alguns autors advertien que la vinculació de les noves generacions amb la llengua *podia* estar canviant en relació amb les generacions precedents, fins al punt que alguns plantejaven que la lleialtat envers el català podia estar-se afeblint.

Ara bé, fins a quin punt són sòlids aquests temors? Val a dir que, en termes generals, la base empírica d'aquestes afirmacions ha estat fins al moment més aviat feble, s'ha expressat en termes vagues —«pèrdua de prestigi», «llengua de moda»— i ha recolzat més en experiències de caire anecdòtic que no pas en estudis generalitzables. De fet, sovint es fa difícil de copsar quins són els termes adequats per establir la comparació de lleialtats: serien els joves dels noranta més deslleials que els dels vuitanta? Dels setanta? Dels seixanta?... Dels trenta? És fonamental recordar que una anàlisi d'aquesta mena ha de deixar ben clar qui són els subjectes estudiats: una cosa és comparar l'evolució de les actituds envers la llengua dels catalanoparlants nadius, i una altra de molt diferent és posar de costat les actituds de tothom qui sap parlar català; no es pot oblidar que hi ha molts més *neoparlants* —normalment fills de no catalanoparlants— entre les joves generacions. I és obvi, a més, que l'anàlisi no es pot limitar a les opinions en relació amb el català, perquè també la relació amb el castellà té un paper fonamental en l'imaginari sociolingüístic de les noves generacions.

Els treballs solvents més recents, com ara l'EULC-03, no permeten afirmar que hi hagi un retrocés sobtat i considerable en la identificació amb el català entre els més joves (Fabà, 2005). En aquest sentit, les dades provinents de l'EULC-03 suggereixen que, més que una *deslleialtat* envers el català entre les noves generacions, el que sembla créixer és la disposició a adoptar la llengua de

l'interlocutor. Això és el que mostra el gràfic X, on hi ha reflectida la llengua que hom diu emprar amb els «amics de llengua catalana/castellana». El gràfic mostra com, al costat d'una forta adhesió a la llengua endogrupal (indicades per les línies, que freguen el 100%), el que sí avança clarament a cada generació és la disposició a passar-se a l'idioma de l'interlocutor, fins al punt que de fet s'igualava entre els més joves. Es tracta d'una predisposició que, com hem vist en l'apartat 2.2.3., no es correspon exactament amb els fets, perquè en els usos observats, els castellanoparlants es passen molt menys a la llengua de l'interlocutor que no pas a l'inrevés. Però es tracta sens dubte d'un descens de les reticències a parlar català entre els qui no el tenen per llengua primera, fet que és molt positiu per a la promoció de la llengua.

GRÀFIC X. Llengua triada per parlar amb els amics de llengua catalana i amb els de llengua castellana segons la llengua d'identificació de l'entrevistat, per edats. Catalunya, 2003. Percentatges

Font: EULC-03, elaboració nostra

Hi ha, però, un aspecte en què la percepció de les llengües mostra fortes dissonàncies, i que cal tenir en compte en aquest punt. En les societats en què una llengua permet desenvolupar totes les funcions socials —allà on és una *llengua completa* (Lamuela, 1994)—, el seu ús generalitzat no adquireix, per als seus parlants, connotacions específiques lligades a uns àmbits o a altres. En qualitat de mitjà i medi natural en què es desenvolupen totes les interaccions, la llengua completa ben establerta passa desapercibuda als seus usuaris. Aquesta és la situació del castellà a l'Espanya hispanòfona, i aquesta valoració del castellà com a llengua disponible per a tots els usos arriba quotidianament a bona part de les llars catalanes gràcies a l'hegemonia dels mitjans de comunicació.

A les societats de llengües en contacte, no és estrany que una o totes les llengües es connotin amb matisos particulars lligats amb els àmbits on són usades principalment. A Catalunya, l'avenç comparativament superior del català a les aules que en altres àmbits ha produït que, per a sectors probablement amplis de la població infantil i juvenil, la llengua s'hagi carregat de connotacions lligades amb el món escolar. En aquest sector, la llengua catalana és sovint associada amb valors de feminitat, d'academicisme, de contenció i formalitat, de manca

d'espontaneïtat, fins i tot d'infantilisme. Enfront d'aquestes connotacions, aquests mateixos sectors associen a determinades varietats de castellà les qualitats contràries: la masculinitat, la festa, la gràcia, l'espontaneïtat, la vitalitat i la grolleria. En pocs mots, el català seria la llengua escolar, dissociada de l'espontaneïtat i de la transgressió, valors per als quals només hi hauria *disponible* una única llengua, el castellà, dotada de totes les funcions imaginables.

Aquesta dissociació del català en relació amb la transgressió i l'espontaneïtat és perceptible en una munió de detalls que afecten tant els usos de la llengua com el mateix sistema gramatical i lèxic del català, com ara la dependència del castellà per a la creació de les varietats col·loquials del català, el manteniment de la pràctica de l'alternança al castellà —sovint, a determinades varietats de castellà— per a finalitats humorístiques, o la progressiva substitució de renecs, insults i paraules malsonants catalanes pels seus equivalents funcionals castellans. La repetició quotidiana d'aquestes i moltes altres pràctiques referma la dissociació del català de la transgressió i l'espontaneïtat. I els mitjans de comunicació en català contribueixen, conscientment o no, a consolidar aquesta dissociació entre el català i l'espontaneïtat, en la mesura que reproduïxen aquestes pràctiques en nom d'una versemblança sovint més que discutible.

Un projecte de promoció de l'ús interpersonal d'una llengua no pot permetre's que aquesta llengua quedi dissociada dels valors de transgressió i d'espontaneïtat. Tal com ha posat damunt de la taula Michel Lacroix en el seu llibre *El culte a l'emoció*:

L'emoció no és un simple pal·liatiu, un remei al descoratjament, un substitut de l'acció impossible. No és un simple mitjà per fugir d'un mateix. En realitat, l'home contemporani la busca sobretot perquè la veu com un mitjà per ser ell mateix. Ha esdevingut el centre de les seves preocupacions, una recerca de tots els instants, perquè respon perfectament a l'ideal de vida que s'encarna en el culte al jo. Sedueix perquè es presenta com la clau de l'expandiment personal. Donant accés a una vida rica, autèntica, plenament humana, participa de la preocupació del jo. El retorn a l'emoció és fonamentalment una manifestació de l'individualisme contemporani.
(Lacroix, 2001/2005, p. 45)

Davant d'aquest repte, la institució escolar ha de trobar vies per reforçar l'associació entre el català i l'espontaneïtat. Òbviament, l'escola es troba aquí en una posició delicada, ja que el seu principal objectiu social no és pas ensenyar la transgressió, sinó el compliment de la norma. Ara bé, cal trobar vies perquè la seva tasca en favor del català no repercuteixi negativament en la imatge social d'aquest idioma.

2.2.5. La percepció dels protagonistes: entre el voluntarisme, la burocràcia, la indiferència i l'hostilitat

La definició del model lingüístic escolar a Catalunya fou sens dubte objecte de debats al màxim nivell polític, legislatiu i judicial. Però d'acord amb les opinions dels equips directius entrevistats en l'estudi de Vial i Canal (2002), la implantació centre a centre del model escolar de conjunció en català fou una tasca liderada pels ensenyants en un 80% de les escoles, per davant de l'Administració i/o els mateixos pares. En termes generals, aquesta implantació hauria funcionat de manera molt poc problemàtica durant els primers anys, i hauria topat amb més resistències entre 1986 i 1990. Una vegada traspasada aquesta frontera

temporal, el procés hauria acabat eixamplant-se a la resta d'escoles amb poques dificultats.

TAULA 2. Any d'inici de la normalització i dificultats trobades

Any d'inici de l'ensenyament en català				
	Abans de 1980	Entre 1980 i 1985	Entre 1986 i 1990	Després de 1990
Percentatge d'escoles	21%	18%	43%	18%
Dificultats	Cap	Molt poques	Moltes	Poques

Font: Canal i Vial (2005, p. 8)

El procés d'implantació del model ha tingut aspectes positius i negatius. Entre aquests darrers, una part de la comunitat educativa apunta que, en molts indrets, la tasca de promoció del català ha estat liderada en solitari per l'escola, i aquesta solitud ha provocat erosió i desmotivació entre els seus protagonistes, sobretot ateses unes expectatives probablement molt elevades i uns resultats menys brillants que no s'havia anticipat.

2.2.6. L'escassa recerca i avaluació

De tot el que hem exposat fins ara se n'extreu una constatació: a hores d'ara, el coneixement de la realitat sociolingüística que es pretén modificar és excessivament migrat i fragmentari.

Certament, d'estudis sobre els coneixements, els usos i les representacions lingüístics de l'alumnat de Catalunya se n'han realitzat, però massa pocs. Tal com pot comprovar el lector, damunt la taula hi ha un cert nombre de recerques realitzades al llarg de les darreres dècades tant per òrgans de l'Administració amb responsabilitats sobre el tema, com el Departament d'Educació (anteriorment d'Ensenyament) i la Secretaria de Política Lingüística (abans, Direcció General), com per les universitats. Però és obvi que la recerca disponible és insuficient, fragmentària, i sovint poc difosa en els mateixos cercles d'investigadors. Així mateix, hom detecta que la recerca i l'acció sobre els usos lingüístics ha estat secundària a l'hora d'abordar la formació del professorat, com ho palesen, per exemple, les molt escasses llicències de professorat per treballar en la qüestió de l'ús.

2.3. Síntesi i balanç: els usos lingüístics en el marc escolar a Catalunya

El model lingüístic escolar vigent a Catalunya ha permès recuperar bona part dels usos institucionalitzats, però amb fortes diferències segons els nivells. La recuperació és extensa a les escoles primàries, però encara és lluny d'haver catalanitzat l'ESO, i molt més encara els cicles formatius.

El model lingüístic escolar no ha modificat substancialment les normes de tria de les llengües heretades del franquisme, que afavoreixen la tria del castellà. Amb tot, el nou model lingüístic escolar sembla haver introduït modificacions, com ara que bona part de l'alumnat no catalanoparlant s'adreça preferentment en català al personal docent, i ha afavorit el manteniment del català en àrees on va quedar minoritzat demogràficament durant les grans immigracions del tercer quart del segle xx.

Tot i haver crescut molt significativament, el coneixement del català encara no ha esdevingut universal entre la població escolaritzada a Catalunya. Més específicament, resten encara sectors amplis d'infants i joves que només assoleixen uns nivells insuficients de català oral, en part a causa del seu context, però també a causa d'una orientació educativa que fa prevaler la llengua escrita per damunt de l'oralitat.

Les noves immigracions han introduït modificacions en els usos lingüístics escolars en diversos sentits. D'una banda, han empès una part del professorat a passar-se al castellà com a llengua de docència, i sovint han afavorit l'ús interpersonal d'aquest idioma. D'una altra, la seva arribada ha forçat l'Administració i els centres a replantejar les estratègies d'integració lingüística, i no són pocs els casos d'adopció del català per part dels al·loglots.

En qualsevol cas, l'anàlisi dels usos lingüístics pateix la manca d'estudis en profunditat, i exigeix partir de la premissa de la diversitat interna del sistema escolar català.

3. L'ESCOLA EN LA SOCIALIZACIÓ DE LES NOVES GENERACIONS

3.1. El paper actual de l'escola

El debat sobre el paper de l'escola en la societat actual bascula, amb una enorme facilitat, entre l'expectativa insensata d'esperar que aquesta institució respongui a totes les responsabilitats educatives que abans es repartia amb la família i la resta d'institucions socials, com ara l'església o el mateix veïnatge, i la «constatació» del seu fracàs sistemàtic en tots els fronts, des de la transmissió de competències escolars bàsiques fins a la capacitat de transmetre els valors necessaris per garantir una mínima convivència social. I, tanmateix, la resposta exacta a quin és el paper de l'escola en la socialització de les actuals generacions no pot limitar-se a un «entre poc i massa», sinó que ha d'anar una mica més enllà.

En primer lloc, cal dir que precisament l'excés d'expectatives és una de les principals causes de la percepció injusta de fracàs de l'escola. I no sols perquè si se n'espera més del que és raonable el resultat sempre serà frustrant, sinó perquè en la mesura que la mateixa escola assumeix més responsabilitats de les que pot atendre, acaba atrapada en una teranyina que, efectivament, l'aboca a la ineficàcia, si no a la paràlisi, la insatisfacció i el desànim, expressats sovint en un professorat desmotivats i professionalment cremats. En aquest sentit, cal dir que s'ha de tenir un enorme sentit de la responsabilitat per no demanar a l'escola objectius impossibles, de caràcter abstracte i d'impossible avaluació, i alhora exigir-li amb severitat que acompleixi sense excuses els que són possibles. Dit d'una altra manera, la reducció dels objectius escolars a aquells que són més rellevants i pertinents, permetria no solament afavorir uns resultats més bons, sinó sobretot situar l'escola en una posició central pel que fa a la seva responsabilitat social i, per tant, en el bon camí de la recuperació del prestigi que necessita i es mereix.

3.2. La competència amb els altres agents de socialització

En segon lloc, és una obvietat afirmar que l'escola actual té altres grans competidors en el paper socialitzador de les noves generacions. El que ja no és tan clar és si hi ha d'entrar en competència, si ha d'aprendre a conviure-hi pacíficament o si ha de desenvolupar posicions defensives, que malauradament, és el que sol passar.

Una escola a la defensiva que malparla de tota la resta d'institucions socials, se situa ella mateixa en una posició excèntrica i poc creïble, amb la consegüent pèrdua de prestigi. Les actituds pretesament crítiques de l'escola respecte de l'actual societat —que es qualifica de consumista, competitiva, individualista, alienada, egoista, violenta, sense valors...— ja no són percebudes per l'alumnat com a tal crítica, sinó com a expressió d'un moralisme conservador, sempre temptat de recórrer a l'adoctrinament reaccionari, ara per la via de «l'educació en els valors».

L'escola no es pot convertir, de cap manera, en una mena de propagandista en contra de la societat per a la qual ha d'educar. Les concepcions redemptoristes de l'escola, pròpies d'altres èpoques, han de deixar pas a visions més modestes i realistes. S'ha d'educar per viure en aquest món i, si pot ser, millorar-lo, és clar. Però no es pot educar per viure contra aquesta societat. La resta d'agents de socialització continuaran fent el seu paper sense cap misericòrdia i no es pot somniar a implantar impossibles mecanismes de censura i control públic, ni a suplicar unes «funcions educatives de la televisió» que no corresponen a aquest mitjà, per posar el cas de la bèstia negra del sistema escolar actual. En tot cas, es pot educar la mirada que veurà televisió, o es pot educar la sensibilitat estètica de qui consumirà cultura industrialitzada, però no es podran tancar ni les emissores de televisió ni les indústries de l'entreteniment.

3.3. Les confusions morals de la diversitat

L'escola, especialment sensible a tots els discursos políticament correctes i d'aspecte progressista, ha assumit acríticament idees com les de la multiculturalitat o de la diversitat i els models socials utòpics que se'n deriven. A aquestes alçades de la història, s'han comprovat les enormes limitacions d'aquests models fins i tot a les societats en què es podien explicar (societats postcolonialistes). Però aquí, aquests discursos convenientment promoguts pel món intel·lectual, han creat una confusió ideològica gravíssima. Han tendit a imaginar els «catalans» a Catalunya com una comunitat ètnica diferenciada, com uns més entre els diversos, i així han posat en perill alguns dels valors bàsics del catalanisme: l'ideal de la preservació d'una única comunitat cohesionada, amb la llengua catalana com a «pròpia», en el sentit de llengua «comuna», de tothom.

L'elogi ingenu de la diversitat, incidint més en aspectes folklòrics i desnaturalitzats de les expressions culturals d'origen, i oblidant les funcions comunicatives i integradores de tota cultura, ha portat a desenvolupar actituds i activitats de resultats dubtosos, més enllà de la confusió babèlica i la banalització de tota experiència cultural que és exigent, que compromet i obliga a una comunicació que estableix lleialtats i fidelitats sòlides.

3.4. Un model lingüístic sacsejat per disputes extraescolars

Al desconcert en què viu bona part de la comunitat educativa pel que fa a la funció i les possibilitats de l'escola en el món occidental s'hi suma, a Catalunya, un factor suplementari, derivat de les circumstàncies històriques en què s'ha acabat definint el model lingüístic escolar vigent. En qüestió de llengua, l'escola catalana viu una contradicció, fins a cert punt paradoxal, que n'entrebanca el correcte funcionament.

D'una banda, ningú no dubta que, de tots els sistemes vigents ara o en el passat

a l'Estat espanyol, el model de conjunció en català és el que millor dota de competència en dues llengües, i això sense cap mena de rebaixa pel que fa als altres continguts curriculars. Per més que el model sigui sens dubte millorable en molts aspectes, la simple comparació del nivell de coneixement de la llengua pròpia als censos permet constatar que el sistema escolar català dona uns resultats molt superiors als dels sistemes valencià, balear, gallec, basc o navarrès. En realitat, i salvant totes les distàncies que es vulgui, hom no hauria d'oblidar que resulta difícil de trobar sistemes educatius d'una potència equiparable al de l'escola de Catalunya a l'hora de bilingüitzar tota la població escolar d'una societat determinada no sols a la Unió Europea, sinó arreu del món.

Ara bé, tot i aquesta realitat inqüestionable, a Catalunya —i encara més a la resta de l'Estat— el model lingüístic escolar en català és lluny de gaudir del reconeixement públic que li hauria de correspondre en funció dels seus resultats. Sobretot d'ençà dels anys noranta, l'escola catalana ha estat sotmesa a un atac sistemàtic per part dels sectors que preferirien veure el català relegat a un paper secundari al seu propi territori. I si bé aquestes pressions no han aconseguit modificar el model lingüístic escolar del Principat, el seu pes en el panorama mediàtic sí que n'ha erosionat profundament la imatge, semblant la desconfiança i desactivant l'entusiasme amb què havia nascut.

Així, tot i els seus resultats positius en termes lingüístics, tot i el suport de les principals forces polítiques i socials del país, i malgrat haver estat avalat fins i tot pel mateix Tribunal Constitucional espanyol, els seus responsables no han pogut o no han sabut evitar que les periòdiques campanyes d'erosió d'imatge generin desinformació, desencís i fins i tot desconfiança envers el model lingüístic escolar de Catalunya.

3.5. Una escola amb el cap clar

En aquest marc, avui es fa més necessari que mai que hom refermi la legitimitat d'actuar en favor del català des del marc escolar. A l'escola li convé revifar l'esperit d'iniciativa, d'innovació i de compromís que féu possible el gran èxit de la immersió dels anys vuitanta, i per fer-ho cal reconstruir la confiança que s'està treballant no pas per aconseguir els designis de l'Administració, sinó per assolir uns objectius realistes, àmpliament compartits i intrínsecament nobles.

L'escola continua essent una institució fonamental en la transmissió de les lògiques socials dominants, una institució rellevant per les seves conseqüències. Els seus resultats no són pas la mostra de la seva ineficàcia, sinó el producte, encara que no volgut conscientment, de la seva pròpia acció. És a dir, l'escola continua essent molt important, però ara mateix es proposa objectius massa dispersos i, d'altra banda, adopta estratègies defensives i moralistes que li resten allò que és fonamental per a la seva eficàcia: l'autoritat moral i el reconeixement social. I tot el que recull no és el producte ni d'una culpa dels altres ni de la seva feblesa, sinó el resultat d'una fortalesa mal orientada.

Així, doncs, abans que incrementar els recursos materials o revisar les seves estratègies pedagògiques, el que necessita l'escola és evitar la dispersió i el moralisme. L'escola s'ha de centrar en el terreny que ningú no li discuteix i ha d'aprendre a dialogar, si cal a competir, o si més no a conviure sense covardia amb els altres agents de socialització que ocupen la resta d'espai i temps educatiu.

4. LÍNIES D'ACTUACIÓ I PROPOSTES

4.1. Uns criteris i uns objectius clars i assumibles

A fi de reeixir en els seus objectius, l'escola ha d'actuar amb autoritat. En el cas de la llengua, això vol dir que no es pot deixar al lliure arbitri de cada professor la consideració de quins són els criteris lingüístics que s'utilitzaran. Hi ha d'haver uns criteris bàsics ben delimitats i clars, obligatoris, legitimats pel que és el mandat democràtic que l'escola rep del Parlament i de les lleis de les quals s'ha dotat el país. I cal que els objectius a assolir siguin entenedors, assumibles i assolibles, matisats per l'heterogeneïtat social de partida, però alhora ambiciosos en allò que l'escola pot assolir raonablement. Aquests objectius poden sintetitzar-se en els punts següents.

4.2. Entre la llengua vehicular i els usos interpersonals

Hom no pot imposar al sistema educatiu el repte de transformar la totalitat dels usos lingüístics de la comunitat educativa, perquè ni en té la capacitat, ni ara com ara en té reconeguda la legitimitat. El canvi massiu dels comportaments lingüístics depèn de molts factors, com les transformacions en el mercat laboral, en els àmbits comunicatius, en la configuració sociopolítica, entre altres, que escapen al sistema educatiu. Esperar que l'escola canviarà tota sola els comportaments lingüístics de la població no pot dur més que a la frustració dels actors de la vida escolar. Ara bé, per més que el canvi massiu de capteniments no estigui al seu abast, l'escola sí que disposa d'un espai ampli per reforçar les bases que facilitin l'extensió del català com a llengua comuna de la ciutadania.

Per aconseguir aquests objectius, cal en primer lloc renovar el compromís amb l'ús del català com a llengua vehicular del sistema educatiu. El català ha de recuperar el terreny aparentment perdut en l'ensenyament primari durant els darrers anys, ha de progressar substancialment com a llengua vehicular en l'ensenyament secundari, i ha de ser efectivament l'idioma de funcionament intern i administratiu dels centres educatius de Catalunya. I cal que aquest procés d'extensió de l'ús vehicular del català no impliqui només el personal docent i d'administració i serveis, sinó que ha de ser seguit també per la resta de la comunitat educativa, en especial per l'alumnat. En aquest sentit, és possible que la introducció, tantes vegades anunciada, de l'ensenyament d'alguna matèria en alguna llengua estrangera acabi resultant favorable per a la posició del català en el sistema educatiu del país, en la mesura que la tria de les llengües de la docència podrà visualitzar-se més clarament en funció d'objectius d'aprenentatge i se'n reduirà la càrrega política i d'adscripció nacional.

D'altra banda, si bé l'escola difícilment pot desencadenar un canvi generalitzat en els comportaments interpersonals, sí que pot treballar per afavorir l'ús interpersonal del català. L'escola ha d'eixamplar les competències lingüístiques de l'alumnat en tots els registres de la llengua, ha de generar-li confiança en les pròpies capacitats expressives, ha d'incrementar-ne la vinculació pràctica al català, i ha de treballar per modificar les normes sociolingüístiques que exclouen determinats sectors socials de l'ús del català. Per fer-ho, l'escola ha de partir de la base que no tot el seu alumnat té accés a situacions comunicativament diverses en llengua catalana i, per tant, plantejar molt seriosament com ha de superar aquesta mancança, tant dins dels continguts curriculars com en la resta de la vida escolar. Això implica, en nombroses ocasions, assumir el fet que el català no és la llengua primera de tota la població, per la qual cosa convé reforçar l'adquisició de les habilitats interpersonals en aquest idioma.

Una de les principals vies per desenvolupar aquestes habilitats és aconseguint efectivament que tots els agents educatius concebin la totalitat de l'espai escolar, i no sols l'aula, com un espai d'aprenentatge lingüístic. I uns actors clau en aquest propòsit són el personal no docent dels centres escolars: els monitors de menjador, d'esports, de transport públic i d'activitats extraescolars, el personal d'administració i serveis, els xofers d'autocars, el personal de cuina i de neteja, etc. Sovint aquests actors mantenen unes relacions amb l'alumnat molt més informals i individualitzades que no pas els seus professors i mestres, i constitueixen per tant unes fonts inestimables d'aprenentatge lingüístic interpersonal. És amb els monitors d'activitats extraescolars i d'esports, per exemple, que els infants adquireixen una part substancial dels jocs verbals i de les rutines comunicatives col·loquials que transmetran al món del lleure juvenil i fins i tot adult. Sobretot en les àrees on hi ha menys presència social del català; guanyar tots aquests agents educatius per a l'aprenentatge de la llengua resultaria un avenç substancial per estimular l'adquisició d'un repertori comunicatiu que no se circumscriu a les aules, i facilitaria la desvinculació entre el català i l'aula.

Al costat del plantejament dels centres educatius com a entorns globals d'aprenentatge lingüístic, és igualment fonamental que s'explorin les vies d'ensenyament entre iguals. Algunes d'aquestes experiències, com la *tècnica del fil d'or*¹⁵ de la Bressola, han mostrat la seva efectivitat a l'hora d'introduir el català en les relacions entre iguals en les situacions més adverses. Al sud de les Alberes creixen les experiències basades en les parelles lingüístiques, la tutorització entre iguals dels nousvinguts per part dels autòctons, l'acollida dels més menuts per part de l'alumnat de cursos superiors, o la realització de jocs amb monitors lingüístics. Totes aquestes experiències tenen en comú el fet de basar-se en un aprenentatge col·laboratiu i entre iguals que permet una adquisició significativa en contextos d'interacció interpersonal acollidora.

En plantejar totes aquestes mesures, la variable «quan» resultarà almenys tan important com la variable «com». Cal que el sistema educatiu sàpiga identificar els moments idonis per a la promoció de l'ús, que en molts casos coincideixen amb els canvis de cicles i les recomposicions de les relacions i les xarxes socials que hi estan connectades. Resultarà vital saber capgirar les fractures existents en el pas de primària a secundària, ara negatives per al català, en un sentit positiu per a l'ús d'aquesta llengua.

Cal plantejar les vies per a un avenç ràpid en l'ús del català com a llengua vehicular, sobretot en l'educació secundària, i explorar les vies per facilitar l'accés a les varietats col·loquials pròpies dels usos interpersonals.

Propostes

1. *Vetllar perquè els centres educatius, en el marc dels seus projectes lingüístics, es concebin com entorns d'aprenentatge lingüístic global, i aprofitin a fons l'entorn escolar i paraescolar per proporcionar a l'alumnat uns models de llengua rics i variats.*

15. Cada centre de la Xarxa Bressola comença amb un nombre reduït d'infants de preescolar —gairebé sempre monolingües francòfons— que són acompanyats sense pausa per adults que els ajuden a adquirir el català en tots els contextos comunicatius dins l'escola. Pocs mesos després, els infants han establert ja fermament la norma d'interrelacionar-se en català, fins al punt que un any després, quan entra la segona promoció d'infants a l'escola, aquells són rebuts i integrats en català per l'alumnat més gran, de manera que la pràctica del català esdevé una manera d'integrar-se naturalment en la vida del centre.

2. *Establir un pla plurianual d'increment de l'ús del català com a llengua vehicular a tot l'ensenyament no universitari.*
3. *Incorporar la dimensió lingüística a la planificació de les activitats extraescolars i de migdia organitzades des d'instàncies educatives, vetllant perquè s'hi optimi l'ús del català com a manera de desacademitzar la llengua. Entendre aquests contextos com a espais idonis i insubstituïbles per a la col·loquialització de la llengua i el seu ús interpersonal més privat.*
4. *Establir un programa de recerca i experimentació en tècniques d'aprenentatge i d'integració lingüística entre iguals.*

4.3. L'heterogeneïtat de partida, base per a l'actuació

En l'inici del seu desenvolupament, l'actual model lingüístic escolar català partí de la premissa que calia atendre una població heterogènia en un context de diversitat social, política, geogràfica i demolingüística. Al bell mig d'aquesta premissa hi havia la consciència que un percentatge molt elevat de l'alumnat —i del professorat— de Catalunya no tenia el català per llengua inicial, i un segment molt significatiu d'aquest alumnat només podia accedir a l'aprenentatge del català gràcies a l'acció decidida de l'escola. La consciència d'aquesta heterogeneïtat es traduí tan aviat com fou possible en un seguit de programes i iniciatives: la instauració del programa d'immersió lingüística per a centres amb una presència reduïda d'alumnat catalanoparlants; la presència dels assistents de conversa a molts centres; o les múltiples iniciatives per facilitar l'aprenentatge del català als nombrosos docents que no en sabien.

El pas dels anys va fer que la premissa de l'heterogeneïtat de partida s'anés esvaint. Paradoxalment l'avenç del català com a llengua de docència no va anar acompanyat d'unes polítiques vigoroses que resolguessin els dèficits d'aprenentatge que s'anaven detectant, ans al contrari, l'Administració educativa va anar reduint els recursos invertits en aquest camp.

Tanmateix, l'heterogeneïtat —demolingüística, però també sociocultural, geogràfica i d'altres menes— que hi ha en la base de la població escolar de Catalunya no ha desaparegut, i els seus efectes són perceptibles tant pel que fa a l'aprenentatge com, molt especialment, pel que fa a l'ús del català. Tant les capacitats d'emprar el català com l'ús interpersonal que en fan les noves generacions encara continuen molt lligats a la seva llengua inicial. En pocs mots, a les zones on hi ha pocs catalanoparlants nadius, el domini i la utilització d'aquest idioma és precari.

L'increment de les noves immigracions ha tornat a posar damunt la taula la qüestió de l'heterogeneïtat de la població escolar catalana. Tanmateix, i per dir-ho amb la metàfora ferroviària, convindria evitar que un tren més proper no n'amagués un altre. A hores d'ara, l'heterogeneïtat demolingüística a les aules de Catalunya no es deu principalment a l'alumnat nouvingut, sinó al fet que bona part de l'alumnat autòcton arriba als centres educatius amb un coneixement molt limitat del català.

Cal que les polítiques lingüístiques educatives es desenvolupin sobre la premissa de l'heterogeneïtat sociolingüística de partida de la població escolar catalana. Tant els objectius com les metodologies i les pràctiques pedagògiques han de prendre aquesta circumstància en consideració, i l'Administració ha de preveure

suports específics també per a l'alumnat autòcton amb més dificultats d'accés al català.

Propostes

1. *Establir, des del Departament d'Educació, un marc general d'objectius sociolingüístics que, preveient l'heterogeneïtat de partida, faciliti la identificació dels objectius bàsics per a cada tipologia de centre i en mesuri els avenços.*
2. *Desenvolupar formació i eines aplicades per tal que els responsables de la planificació lingüística de cada centre puguin calibrar amb rapidesa els punts forts i els punts febles de la situació sociolingüística que els ha estat encomanada.*
3. *Assolir una coordinació eficient entre les autoritats educatives i els centres a l'hora d'establir uns objectius ambiciosos però realistes ateses les circumstàncies, tant pel que fa als coneixements com pel que fa als usos lingüístics. Aquests objectius podrien establir-se mitjançant contractes programa amb l'Administració.*

4.4. Una aposta clara per l'excel·lència en els coneixements

En termes generals, és indubtable que l'actual model lingüístic escolar ha aconseguit incrementar molt el coneixement de català oral i escrit de les noves generacions. Si els percentatges d'adults que declaren no saber parlar, llegir i/o escriure el català romanen encara avui elevadíssims, aquests dèficits s'han reduït de manera molt significativa entre la població escolaritzada durant la darrera dècada.

Amb tot, és evident que els progressos en el coneixement del català són encara objectivament insuficients. Certament, la xifra dels qui són totalment incapaços d'usar el català s'ha reduït molt, però encara avui surten dels centres educatius del país adolescents i joves educats que, en termes dicotòmics, no saben parlar, llegir o escriure en català. Un percentatge, el de no coneixedors del català, que augmenta substancialment si hi incloem aquells que solament han assolit una competència intermèdia o precària de l'idioma.

Un sistema escolar que aspira a fer que tota la població escolar domini les dues llengües oficials no es pot permetre que any rere any surtin de les seves aules milers d'adolescents i joves amb competència només intermèdia o fins i tot molt baixa en català, més que més tenint en compte que aquest idioma és el vehicle normal de docència. En conseqüència, cal replantejar amb urgència els aspectes que no estan donant els resultats desitjats en el procés d'aprenentatge de les habilitats lingüístiques, i modificar-los amb la màxima celeritat.

La constatació que el sistema educatiu de Catalunya no condueix ara com ara al domini de la llengua catalana hauria de tenir una traducció immediata en el camp de la normativa i la legislació. Per posar-ne només un exemple flagrant, ateses les actuals circumstàncies, no sols resulta absurd, sinó també profundament injust, que l'Administració consideri equivalent al nivell de suficiència de català C el fet de posseir un «títol de graduat en educació secundària (GES), sempre que s'hagin cursat a Catalunya almenys tres cursos qualssevol de primària i tota l'ESO

i s'hagi cursat de manera oficial la matèria de llengua catalana en la totalitat dels estudis mínims esmentats».¹⁶

Propostes

1. *Dur a terme un procés periòdic d'avaluació independent i comprensiva de les competències orals i escrites i de la confiança lingüística de mostres representatives d'alumnat dels diferents nivells d'educació.*
2. *Alternativament, dur a terme una avaluació d'aquestes competències en una mostra representativa dels diversos segments de població amb accés difícil al català, autòctons i immigrants.*
3. *Revisar en profunditat les equivalències ara vigents entre els nivells d'educació i els certificats de coneixement de català per tal de readequar-los a la realitat dels coneixements de català de l'alumnat. Molt especialment, es recomana derogar el reconeixement automàtic del nivell C actualment en vigor per als graduats en educació secundària i batxillerat.*
4. *Portar a terme un pla de millora de la docència de llengua que incrementi les habilitats lingüístiques de l'alumnat.*
5. *Analitzar i difondre les vies que ajudin a incrementar els índexs de lectura i d'aprofitament dels recursos audiovisuals i virtuals disponibles en català.*
6. *Plantejar com a objectiu que l'alumnat superi el mer coneixement de la llengua i vagi instal·lant-se en la confiança lingüística nascuda de la pràctica lingüística autònoma i realista.*

4.5. Una nova orientació cap a l'oralitat

En bona mesura com a conseqüència del percentatge d'alumnat amb llengües inicials altres que el català, l'actual model lingüístic escolar de Catalunya para una atenció considerable a la llengua oral durant els primers cursos, sobretot durant l'educació infantil. Ara bé, l'atenció intensiva cap a la llengua oral s'estronca a partir de la introducció de la lectoescriptura. A diferència del que s'esdevé en els sistemes educatius d'altres països, l'escola catalana no sembla treballar l'expressió oral —ni formal ni, per descomptat, informal— de manera sistemàtica més enllà de cycle mitjà d'ensenyament primari. Sigui per tradició, per la formació dels docents, per l'estructuració dels currículums o per altres motius, l'alumnat a Catalunya no sembla rebre gaire formació específica pel que fa a la llengua oral.

Aquesta manca de formació en expressió oral constitueix un dèficit greu en l'educació de la ciutadania de qualsevol societat moderna i democràtica, ja que fa dependre l'adquisició de les habilitats d'argumentació i persuasió de l'experiència individual exterior a l'escola. Però la manca de formació en expressió oral és encara més greu en un model lingüístic escolar que té per llengua vehicular un idioma històricament minoritzat que és alhora una L2 per a bona part de l'alumnat: sobretot en els centres d'immersió, abandonar el tractament sistemàtic

16. ORDRE PRE/228/2004, de 21 de juny, sobre els títols, diplomes i certificats equivalents als certificats de coneixement de català de la Secretaria de Política Lingüística (DOGC núm 4.168, 06/07/2004). Consultable a < <http://www.gencat.net/diari/4168/04166078.htm> >.

de la llengua oral des del començament de l'educació primària implica permetre la fossilització dels errors orals, impossibilitar que l'alumnat adquireixi un repertori verbal ric, flexible i matisat, i negar-li l'oportunitat d'adquirir la confiança lingüística imprescindible per a l'ús. Arreu del país, l'oblit de la llengua oral fa que es reproduueixin les mancances i les rutines d'alternar al castellà arrelades durant els períodes de prohibició del català, i impedeix un desenvolupament autònom per a aquesta llengua.

Resulta poc raonable d'esperar que els segments de població escolar que no han consolidat el domini col·loquial de la llengua catalana oral es posin a utilitzar-la en els seus usos interpersonals. Per tant, cal replantejar el tractament de l'expressió oral a l'escola per reforçar-lo i dotar-lo d'un paper específic, transversal a totes les assignatures. I cal tornar a connectar l'aprenentatge de la llengua amb el seu ús, no ja en contextos escolars, sinó fins i tot en entorns extraescolars.

Propostes

1. *Reformular els programes de llengua i literatura catalanes a fi d'incorporar-hi l'expressió oral com a contingut bàsic.*
2. *Reformular la resta del currículum acadèmic perquè incorpori extensament les activitats d'expressió oral.*
3. *Incloure l'avaluació de l'expressió oral en català en els criteris de valoració del coneixement lingüístic tant al llarg del sistema educatiu com en les proves d'ingrés a la universitat.*
4. *Preveure les modificacions de recursos i infraestructura necessaris per tal de facilitar la incorporació de l'oral al sistema educatiu, en forma de desdoblaments de classe, assistents de conversa, recursos didàctics, etc.*
5. *Incloure en la formació dels docents i futurs docents els continguts necessaris perquè puguin fer-se càrrec amb comoditat de l'ensenyament de l'oralitat a l'aula i en l'entorn escolar.*

4.6. Una nova implicació dels actors

Històricament, els avenços del català a l'escola han tingut una participació activa dels diferents actors de la comunitat educativa —els docents, l'alumnat, el personal d'administració i serveis, així com els pares i les mares. Sense la implicació activa d'aquests actors no hi haurà progrés del català en el món educatiu. Però són moltes les veus que assenyalen que aquesta implicació pot no estar-se produint de la manera que escauria al cas, i això per diverses raons que s'haurien d'analitzar i d'abordar de manera realista.

Per començar, hi ha hagut al llarg dels darrers anys una certa tendència a delegar la realització dels projectes lingüístics dels centres a la figura del professor de català. Ara bé, la missió principal del professorat de català és l'ensenyament de la normativa i del coneixement reflexiu de la llengua, no pas la modificació dels comportaments lingüístics, que ha de ser una tasca comuna i general de tot el centre educatiu. Una cosa és que els alumnes estudiïn llengua, o fins i tot aspectes de sociolingüística, i una altra de molt diferent és que hi hagi una estratègia general del centre i del sistema que afavoreixi la pràctica del català —si més no dins del recinte escolar— i una bona predisposició a usar-lo a l'exterior. La

plena bilingüització en català no és únicament objectiu del professorat d'aquesta llengua, sinó de tota la comunitat escolar i, per tant, ha de ser impulsada per la direcció i el conjunt del centre.

Tanmateix, la implicació de la totalitat dels equips docents topa ara com ara amb diversos reptes. Una part considerable del món educatiu pateix una combinació de desencís i de resignació davant els resultats obtinguts després de més de dues dècades de catalanització de l'escola. A més, continua havent-hi un percentatge no negligible de professionals del món educatiu —no sols docents— amb domini precari de la llengua, tant oral com escrita, i són moltes les mancances pel que fa a la formació en sociolingüística i didàctica en segones llengües, imprescindible per al correcte funcionament del model lingüístic vigent a Catalunya. Aquestes mancances semblen especialment greus entre el professorat de secundària, i resulta molt preocupant la denúncia feta per algunes fonts segons les quals les noves fornades de mestres tampoc no estarien arribant als centres escolars amb el nivell de preparació que fóra desitjable. Si més no en algunes universitats, i emparades en el reconeixement del nivell C abans denunciat, les successives modificacions dels plans d'estudi de les facultats de formació de professorat semblen haver reduït fins a mínims la docència de llengua catalana, una docència ara més necessària que mai tenint en compte que el percentatge d'estudiants catalanoparlants inicials en aquests centres ha minvat durant els darrers anys. Davant d'aquest panorama, s'entén la preocupació pel que fa al futur del compromís dels futurs docents amb el model educatiu català.

En el context apuntat, l'aparició dels coordinadors de llengua, interculturalitat i cohesió social (LIC) pot representar un pas endavant per a la promoció de la llengua. Ara bé, cal vetllar perquè aquesta figura gaudeixi d'un marge de maniobra real i no esdevingui un actor aïllat i impotent en un context de desvinculació, tal com algunes de les informacions recollides fins ara suggereixen que podria estar passant.

Cal revitalitzar significativament el compromís, i potenciar la formació i la informació dels membres de la comunitat educativa en relació amb el procés de promoció de la llengua catalana tant en el camp de l'aprenentatge com en l'ús. Cal garantir la inserció de la tasca dels coordinadors LIC de la manera més eficient per als objectius de cada centre.

Propostes

1. *Garantir que la totalitat dels membres de la comunitat educativa van incorporant-se al coneixement actiu de la llengua catalana.*
2. *Assegurar que els coordinadors LIC reben una formació adequada i disposin tothora no sols dels recursos necessaris, sinó també del suport d'un equip de professionals especialitzats.*
3. *Instaurar polítiques coherents i sistemàtiques d'incentius per a la formació en l'àmbit de la llengua per a la totalitat dels membres de la comunitat educativa.*
4. *Desplegar polítiques efectives de reconeixement pel que fa a l'assoliment dels objectius lingüístics, arbitrants mesures que fomentin les bones pràctiques i descoratgin les dolentes.*
5. *Desenvolupar les estratègies més adequades per superar els comportaments*

refractaris a l'ús del català com a llengua vehicular. Sense descartar les mesures disciplinàries o sancionadores, és una via que no s'ha de descartar; cal explorar alternatives que ajudin a visualitzar la connexió existent entre el coneixement i l'ús. En aquest sentit, incloure l'avaluació de les habilitats expressives orals constituiria sens dubte un revulsiu important amb vista a persuadir els col·lectius més reticents a l'ús actiu del català.

6. *Analitzar acuradament si la formació de les noves generacions de mestres i professors estan rebent una formació adequada per a les necessitats del sistema educatiu català, i acordar-hi les modificacions pertinents amb els seus responsables.*
7. *Explorar les potencialitats de les associacions de mares i pares tant per difondre el coneixement del català entre els adults encara no catalanoparlants com per promoure l'ús de la llengua. Caldria fer-los arribar la informació pertinent per tal de potenciar-ne el compromís amb la llengua.*
8. *Potenciar les iniciatives de voluntariat lingüístic entre l'alumnat.*

4.7. Un model lingüístic escolar revalorat

Tal com hem comentat anteriorment, el model lingüístic escolar està sotmès a unes fortes pressions que en desdibuixen la imatge. És urgent, doncs, que l'Administració adopti mesures per relegitimar el model català d'escola inclusiva. Ara bé, en abordar aquesta qüestió cal destriar clarament entre la tasca a fer en el món exterior a l'escola en general, i la legitimació específica dins els centres escolars.

Pel que fa a la primera, és urgent que l'Administració aprofundeixi en la relegitimació de les polítiques de promoció del català. Davant les estratègies d'erosió sistemàtica del model lingüístic escolar català, és important que les institucions implicades siguin capaces de generar i difondre àmpliament discursos públics favorables al model d'escola inclusiva en català. Un discursos que haurien de pouar tant en l'anàlisi acadèmica —i aquí hi ha, sens dubte, molta feina a fer— com en el reconeixement que el model d'escola conjunta reposa en uns valors que són compartits per la immensa majoria de la població catalana, independentment del seu origen: domini ampli de les dues llengües oficials, lluita contra la segregació, recerca de la qualitat i la innovació.

En aquest sentit, un dels arguments més sòlids per legitimar el model de conjunció escolar en català i la promoció escolar de l'ús de la llengua és la seva vinculació directa amb l'aprenentatge. Cal partir de la base que a Catalunya hi ha amplis sectors de població escolar amb accés difícil al català més enllà del marc escolar. A causa, entre altres factors, de les normes d'ús lingüístic predominants, de la distribució demogràfica i de la configuració de l'espai comunicatiu català, només una acció decidida de l'escola permet que els sectors de població més allunyats del català puguin accedir a un recurs —el coneixement de la llengua pròpia del país— necessari per al seu progrés socioeconòmic. Són precisament aquests sectors —no sols noves immigracions, sinó també un percentatge considerable de l'alumnat de primera llengua castellana de les àrees urbanes i periurbanes del país— els que més necessiten passar del coneixement més o menys receptiu a un domini i una confiança lingüística plens en la seva nova llengua precisament durant els anys d'escolarització, perquè un cop acabada aquesta fase les seves possibilitats d'aprendre la llengua minvaran considerablement.

En aquesta tasca de legitimitació de l'escola fora dels centres i, sobretot, fora de les aules, és important de fer entendre al professorat existent i en formació quines són les conseqüències no volgudes del discurs i de les actituds condescendents que es proposen «evitar la discriminació» dels no-catalanoparlants. Aquest discurs paternalista parteix d'una concepció que accentua fatalment la dimensió etnocultural del català (és a dir, del català com a llengua particular d'un grup determinat). I si el català és la marca ètnica del grup dominant, essent com és moralment tan valuós com qualsevol altre, apareix com a llengua injustament privilegiada, i per tant discriminadora. Ara bé, com es veu, i sense tenir-ne consciència, el paternalisme és alhora una actitud mantinguda des del sentiment de superioritat que perpetua la inferioritat i, per tant, segrega. Una segregació que esdevindria fatalment perillosa per a tots plegats si acabés coincidint amb altres marcadors de diferència etnocultural com l'aspecte físic o la indumentària.

Fet i fet, doncs, la preeminència del català en l'ús escolar ha d'estar fonamentada en la voluntat compartida que el català ha de ser llengua comuna, fins i tot abans que llengua pròpia, per garantir la convivència en igualtat de condicions, en una situació d'una àmplia i creixent diversitat lingüística, respectable en l'àmbit privat i com a valuós recurs individual i col·lectiu.

Sembla doncs convenient d'engegar una estratègia de relegitimació del model escolar en la societat en general. Ara bé, les coses són força diferents pel que fa a la vida a l'interior dels centres educatius. A l'escola cal evitar els debats ideològics sobre els usos lingüístics. En el marc educatiu, aquests són debats que no es poden fer des de posicions racionals, perquè porten afegits tota mena de ressentiments, d'incompetències, de sentiments d'inferioritat, d'històries de menyspreus, de coaccions simbòliques que són hegemòniques en el mercat de les idees mediatitzades i, per tant, són debats on els criteris escolars —el català, llengua comuna i de prestigi escolar— tenen totes les de perdre. Així, si bé els continguts de llengua i societat difícilment poden evitar de fer referència a la situació sociolingüística del país, cal defugir del fet que aquests continguts esdevinguin l'eix per qüestionar una política lingüística escolar que, recordem-ho, reposa sobre un ampli consens nacional i, per tant, no hauria de poder ser transgredida impunement per capricis conjunturals o vel·leitats individuals.

L'Administració ha d'engegar un procés de revaloració pública del model lingüístic escolar que, sense esquivar-ne les mancances, sàpiga transmetre'n els aspectes més positius. Aquest procés ha de reposar en l'avaluació crítica sistemàtica de les mancances del model, i ha d'implicar molt especialment el món acadèmic i investigador. Aquest model, però, ha de defugir la possibilitat de convertir l'escola en un camp de batalla quotidià per la tria de llengües.

Propostes

1. *Desenvolupar i difondre un argumentari que faciliti la correcta comprensió de les bases, els objectius i la realitat del model de conjunció tant als membres de la comunitat educativa com a la societat en general.*
2. *Revisar a fons l'estratègia comunicativa de l'Administració educativa per adequar-la als reptes d'una societat oberta i amb una fortíssima presència de mitjans de comunicació de dependència forana sovint molt poc sensibles, quan no hostils, a la situació de la llengua catalana.*
3. *Replantejar la política de recerca de l'Administració educativa, a fi d'incrementar*

molt significativament l'abast d'investigació sobre el model lingüístic escolar i la didàctica de la llengua.

4. *Explorar la idoneïtat dels continguts de sociolingüística als currículums i al material escolar, i analitzar fins a quin punt s'imparteixen efectivament.*

4.8. Un tractament veritablement integrador de l'alumnat nouvingut

Encara que la seva concentració en alguns centres de vegades arribi a cotes molt elevades, en termes generals, l'alumnat immigrant i l'al·loglot (parlants de llengües altres que català o castellà) encara se situa en xifres moderades: no més del 10% en el primer cas, i no més del 5% en el segon. Tanmateix, la seva presència està essent un revulsiu en la vida escolar. Un revulsiu que fins ara ha estat conceptualitzat en termes essencialment negatius per al català i la cohesió social, però que cal replantejar per tal que col·labori en el procés de recuperació del català com a llengua comuna en una societat plurilingüe.

El model vigent d'acollida d'infants nouvinguts estipula que aquests (a) rebin una formació intensiva en català des del moment de la seva arribada i (b) siguin incorporats a una aula ordinària durant algunes hores també des de la seva mateixa entrada en un centre educatiu. Les dades a l'abast en aquest moment fan pensar que, en termes generals, aquest tractament repercuteix negativament en la posició del català com a llengua d'ús perquè ignora artificialment la forta tendència que experimenta la població autòctona a passar-se al castellà amb els no-catalanoparlants. Conseqüentment,

- La barreja d'alumnat hispanòfon amb la resta d'alumnat nouvingut promou l'establiment del castellà com a llengua d'interrelació entre els nouvinguts en detriment de l'aprenentatge i l'ús del català.
- Si l'infant és de primera llengua castellana, la seva incorporació immediata a una aula ordinària pressiona el docent perquè abandoni totalment o parcialment el català com a llengua vehicular, per evitar que l'infant quedi al marge. Aquest comportament del docent implica que, en molts casos, la totalitat del grup classe adopti el castellà per adreçar-se al nouvingut, la qual cosa bloqueja el seu aprenentatge de català. En molts altres casos, a més, la introducció del castellà a l'aula estimula l'abandó del català com a llengua vehicular per part d'un segment significatiu d'infants autòctons.
- Les observacions disponibles fan pensar que la tendència a passar-se al castellà amb un no-catalanoparlant s'aplica amb gran intensitat també amb l'alumnat d'incorporació tardana encara que no sàpiga castellà. En molts casos sembla que s'inicia una dinàmica absurda: l'alumnat estranger aprèn català a les aules d'acollida però és acollit per la resta de docents i pels seus iguals en castellà, amb l'argument de «posar-li-ho més fàcil». En aquestes condicions, sovint l'aprenentatge del castellà progressa més ràpidament, i en poc temps la profecia s'autocompleix: l'infant nouvingut sap més castellà que català —malgrat l'aula d'acollida— i li resulta més fàcil continuar relacionant-se en castellà amb docents i companys.

Cal que la incorporació d'alumnat nouvingut deixi d'estimular l'abandó total o parcial del català com a llengua vehicular, i aconseguir que esdevingui un motor de promoció de l'ús vehicular i interpersonal del català.

Propostes

1. *Posar els recursos necessaris per garantir que els infants nouvinguts adquireixin i col·loquialitzin el català com a llengua comuna amb la resta de companys.*
2. *Establir i dur a terme un pla de recerca que explori a fons les diferents estratègies organitzatives per evitar que l'alumnat nouvingut, sobretot el d'incorporació tardana, sigui percebut com a inherentment no catalanoparlant per part de la resta de la comunitat educativa. La recerca no hauria de limitar-se a avaluar les actuals aules d'acollida, sinó que hauria de considerar i, en la mesura que fos possible, experimentar, altres estratègies d'acollida, com ara la preparació en llengua prèvia a la incorporació a les aules ordinàries, la introducció d'assistents a l'aula per a l'alumnat nouvingut, l'organització d'activitats de col·loquialització de la llengua en temps de lleure, etc., sense perdre de vista la possibilitat d'establir tractaments diferents a l'alumnat d'incorporació tardana segons si és hispanòfon o estrictament al·loglot.*

4.9. La necessària complicitat dels agents extraescolars

Tal com hem advertit anteriorment, la institució escolar té una capacitat limitada a l'hora de potenciar l'ús d'una llengua. L'increment de l'ús del català entre els més joves ha de rebre l'impuls no sols des de l'escola o l'institut, sinó sobretot des de la resta de la societat. En aquest sentit, els plans educatius d'entorn del Departament d'Educació constitueixen una bona notícia, per tal com posen èmfasi a aconseguir que l'ús interpersonal del català es difongui més enllà de les parets dels centres escolars. Per bé que encara és massa aviat per jutjar-ne les potencialitats, aquesta línia de treball probablement acabarà adquirint un pes significatiu en el disseny del model lingüístic escolar català, ja que permetrà aprofitar els recursos pròxims als centres i evitarà que l'escola esdevingui una illa lingüística desvinculada del seu entorn.

Ara bé, per més que l'escola estengui la seva activitat fora de les seves parets, hi ha una munió de factors externs a les institucions educatives que tenen una rellevància cabdal a l'hora de determinar els usos lingüístics dels infants, els adolescents i els joves. Entre tots els factors rellevants, aquí ens limitarem a concentrar-nos en dos, per la gran repercussió que tenen el procés de socialització de les noves generacions: d'una banda, les indústries culturals, mediàtiques i del lleure; d'una altra, el conjunt del sector socioeconòmic i els requeriments del mercat laboral.

Pel que fa al primer dels factors apuntats, ja s'ha assenyalat anteriorment l'escassetat de cultura adolescent i juvenil vehiculada en català, una escassetat especialment perceptible en comparació amb l'oferta existent per a infants. Una política de promoció del català coherent hauria de reforçar l'oferta en català per a aquestes edats, de manera que es conjurés el perill, avui dia existent, que el català s'associï només a l'escola i a la infantesa, mentre que el castellà s'associï al món extraescolar, del lleure i la transgressió. En aquest sentit, caldria cercar la manera d'incorporar com més figures mediàtiques millor a l'aprenentatge i l'ús de la llengua catalana.

Estretament connectada a l'anterior es troba el problema de la forta dependència del català respecte del castellà en el món col·loquial, sobretot juvenil. L'increment de l'oferta de cultura juvenil en català implicaria l'aparició d'espais per a la creació lingüística autònoma per a aquesta llengua. Però independentment del seu

percentatge, és convenient que els creadors d'opinió i de tendències entenguin que la còpia servil del castellà i l'alternança a aquesta llengua com a recurs estilístic acaba essent, a mitjà termini, perjudicial per a la supervivència de la llengua. Per exemple, és obvi que si tots els programes d'humor dels mitjans en català fan un ús ampli del castellà —per als acudits, per a les paraules malsonants, per als jocs de paraules, per a la transgressió...— aquest serà el comportament reproduït per les noves generacions. Depèn doncs dels creadors d'opinió, de les estrelles mediàtiques i dels responsables dels mitjans audiovisuals, no pas de les escoles, que aquests símptomes de subordinació lingüística es perpetuïn i s'estenguin.

Pel que fa al segon sector esmentat, cal reconèixer que un altre dels factors clau per a la promoció del català entre les noves generacions és el paper de la llengua en el sector socioeconòmic. Avui com ahir, el món del treball constitueix una eina d'integració lingüística de primer ordre per a autòctons i immigrants. La posició secundària del català en el mercat laboral constitueix un entrebanc significatiu per a la promoció de la llengua entre les noves generacions, que almenys en alguns sectors socioeconòmics poden associar el català a la sola institució escolar. En aquest sentit, a mesura que el català vagi essent reclamat en l'àmbit laboral, creixerà la percepció de la utilitat econòmica d'aquest idioma, la qual cosa ajudarà a desescolaritzar definitivament la llengua.

L'escola, doncs, ha de buscar la complicitat d'aquells elements extraescolars que reforcin l'autoritat del seu criteri bàsic consistent a vincular el català a allò que és comú i a allò que és valuós, de qualitat. En l'entorn més immediat, cal guanyar per al català les persones que estableixen tendències. En un marc més general, s'ha de buscar la complicitat de la televisió i de l'star system que crea, la de l'esport en general, la dels creadors literaris, dels actors de teatre, dels músics, dels científics, dels periodistes... i de tothom qui fa del català una eina d'excel·lència professional.

Propostes

1. *Potenciar l'ús del català en les activitats implicades en els plans educatius d'entorn.*
2. *Facilitar l'aparició d'oferta de productes culturals en català adreçats a la població adolescent i juvenil, desvinculats de l'Administració educativa. En aquest sentit, podria ser molt profitosa l'existència d'almenys un canal de televisió nacional adreçat essencialment al públic juvenil.*
3. *Promoure la presència del català en l'associacionisme juvenil: l'exemple del Club Super3 podria estimular alguna iniciativa similar.*
4. *Implicar les entitats de lleure i associacionisme en l'ús del català.*
5. *Estimular la demanda de català en el món del treball i fer-la visible a les noves generacions.*

4.10. Una aposta per l'avaluació i la recerca

El model de conjunció en català constitueix una aposta estratègica de primeríssim ordre per tal de reforçar la cohesió social per la via de la llengua pròpia del país en una escola de qualitat i en un marc de plurilingüïtzació generalitzada. Es tracta d'un projecte de gran magnitud que ha hagut de superar moltes dificultats, i que

encara n'haurà d'afrontar moltes més en un futur immediat. Per aquest motiu, resulta crucial que les autoritats educatives i la societat en general entenguin la importància de fer-ne un seguiment acurat, constant i rigorós.

És fonamental que els responsables del sistema educatiu i les autoritats en general promoguin el desenvolupament dels projectes de recerca necessaris per anar adaptant el model a unes condicions socials, polítiques i econòmiques necessàriament canviants. En aquest sentit, cal insistir en el fet que les dades avui disponibles sobre el nostre sistema d'educació no són simplement insuficients, sinó molt i molt fràgils. Un sistema educatiu de qualitat —i el model lingüístic de conjunció en català pretén ser-ho— exigeix recerca de qualitat, i només les administracions estan en condicions de fer-la econòmicament possible.

En aquest sentit, és important de no oblidar que el sistema escolar català és internament divers, emprenedor i ric en experiències valuoses i positives en el camp de la gestió de la diversitat. Ara bé, llevat potser d'alguns casos que han assolit una certa notorietat pública —com ara l'experiència de la redistribució escolar dels alumnes immigrants a Vic—, resulta sorprenent l'escàs interès desplegat fins ara per mirar d'aprendre què és el que ha funcionat i què no a l'hora d'incorporar els infants no catalanoparlants en l'ús i la col·loquialització del català.

D'altra banda, al món hi ha experiències reeixides de recuperació de llengües minoritzades fins i tot en contextos molt més complexos que el Principat de Catalunya contemporani. Sense haver d'anar a raure en el paper del centres escolars en la revernacularització de l'hebreu modern, convé assenyalar que hi ha molt a aprendre d'experiències com ara la xarxa d'escoles Bressola de la Catalunya Nord, les escoles francòfones del Canadà, o les escoles de nombroses minories i grups migrants d'arreu del món. No cal dir que cadascuna d'aquestes experiències ha d'entendre's en el seu marc, però és obvi que de moltes se'n poden extreure conseqüències i aprendre'n tècniques d'utilitat per als propòsits del model lingüístic escolar català. Caldria, doncs, engegar un programa d'anàlisi sistemàtica d'aquesta mena d'experiències.¹⁷

Propostes

1. *L'Administració ha d'impulsar el paper de la recerca en la definició del model lingüístic escolar per 'incrementar substancialment la investigació en aquesta àrea. En aquest sentit, totes les mesures presentades anteriorment han de ser sotmeses de bon començament a un procés d'experimentació i d'avaluació sistemàtics per mesurar-ne l'eficàcia.*
2. *Cal posar en funcionament sistemes que permetin la difusió de les experiències positives pel que fa a la difusió del coneixement i l'ús de la llengua ja existents en els diferents centres educatius del país.*
3. *Cal establir un programa de recerca que permeti pouar en les experiències realitzades en altres països pel que fa a la promoció del coneixement i l'ús d'altres llengües en marcs escolars comparables.*

17. Vegeu en aquest sentit els quatre volums de Departament de Cultura (1991).

5. SÍNTESI FINAL

La promoció de l'ús de la llengua catalana no és una tasca que pugui dur a terme l'escola de manera isolada. L'escola pot, això sí, potenciar l'ús vehicular normal del català i treballar per afavorir l'ús interpersonal. Per aconseguir-ho:

1. L'escola necessita uns criteris bàsics ben delimitats, clars i obligatoris, i uns objectius entenedors, assolibles i alhora ambiciosos.
2. Cal un avenç ràpid en l'ús del català com a llengua vehicular, sobretot en l'educació secundària, i explorar les vies per a la promoció de l'ús interpersonal en l'entorn escolar.
3. Les polítiques lingüístiques educatives han de partir de la premissa que la població escolar catalana és lingüísticament heterogènia. L'Administració ha de preveure suports específics per a l'alumnat autòcton amb més dificultats d'accés al català.
4. L'objectiu del model lingüístic català és que cap adolescent no abandoni l'escolarització obligatòria amb una competència baixa o només intermèdia en català. Cal modificar els aspectes que no estan donant els resultats esperats en el procés d'aprenentatge de les habilitats lingüístiques.
5. Cal replantejar el tractament de l'expressió oral a l'escola a fi de reforçar-lo i dotar-lo d'un paper específic, transversal a totes les assignatures. Aquest replantejament passa per tornar a vincular l'aprenentatge de la llengua amb el seu ús.
6. Cal revitalitzar significativament el compromís, i potenciar la formació i la informació dels membres de la comunitat educativa en el procés de promoció de la llengua catalana tant en el camp de l'aprenentatge com en l'ús.
7. L'Administració ha d'engegar un procés de revaloració pública del model lingüístic escolar, que, sense esquivar-ne les mancances, sàpiga transmetre'n els aspectes més positius. S'ha de defugir, però, el risc de convertir l'escola en un camp de batalla per la tria de llengües.
8. Cal que la incorporació d'alumnat nouvingut deixi d'estimular la reducció de l'ús del català, i aconseguir que esdevingui un motor que en promogui la utilització vehicular i interpersonal.
9. L'escola ha de buscar la complicitat d'aquells elements extraescolars que reforcin l'autoritat del seu criteri bàsic consistent a vincular el català a allò que és comú i a allò que és valuós i de qualitat.
10. Resulta fonamental que hom promogui els projectes de recerca necessaris per anar adaptant el model a unes condicions socials, polítiques i econòmiques canviants. Un sistema educatiu de qualitat —i el model lingüístic de conjunció en català pretén ser-ho— exigeix recerca de qualitat, i només les administracions disposen dels recursos financers per fer-la econòmicament possible.

6. BIBLIOGRAFIA

- ARNAU, Joaquim (2004). «Sobre les competències en català i castellà dels escolars de Catalunya: una resposta a la polèmica sobre el decret d'hores de castellà». LSC - *Llengua Societat i Comunicació*, núm. 1, p. 1-7. Accessible a: < http://www.ub.edu/cusc/LSC_set.htm >

- BRETXA I RIERA, Vanessa i PARERA, Maria Àngels (2003). «Et dóna la base». Itineraris biogràfics d'adquisició i ús del català del jovent castellanoparlant de Santa Coloma de Gramenet». *IV Congrés Català de Sociologia*. Accessible a: < <http://www.ub.es/cusc/recerques/Ponencia.pdf> >
- Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (2005). Dades de resultats de llengua catalana i de llengua castellana a l'educació primària i secundària. Generalitat de Catalunya, Departament d'Educació.
- FABÀ, Albert (2005). «Usos lingüístics i grups identitaris. Preferències i opinions lingüístiques». A: Joaquim Torres (coord.) *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya, p. 171-212.
- GALINDO SOLÉ, Mireia (2006). «Les llengües a l'hora del pati. Usos lingüístics en les converses dels infants de primària a Catalunya». Universitat de Barcelona [tesi doctoral].
- GALINDO SOLÉ, Mireia i DE ROSSELLÓ, Carles (2004). «Potser no anem tan malament». Les dades d'ús lingüístic familiar de l'enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona. *Revista de Llengua i Dret*, núm. 40, p. 267-288.
- LACROIX, Michel (2001). *Le culte de l'émotion*. Paris: Flammarion. Traducció catalana: – 2005. *El culte a l'emoció. Atrapats en un món d'emocions sense sentiments*. Barcelona: La Campana.
- LAMUELA, Xavier (1994). *Estandardització i establiment de les llengües*. Barcelona: Ed. 62.
- SHARP, Derrick; THOMAS, Beryl; PRICE, Eurwen; FRANCIS, Gareth i DAVIES, Iwan (1973). *Attitudes to Welsh and English in the Schools of Wales*. Schools Council Research Studies. Basingstoke and London: Macmillan Education Ltd. / University of Wales Press.
- TORRES, Joaquim (2003). «L'ús oral familiar a Catalunya». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 47-76.
- — (2005). «Ús familiar i transmissió lingüística». A: Joaquim Torres (coord.) *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya, p. 81-108.
- VIAL I RIUS, Santi i CANAL, Imma (2002). «Llengua i escola a l'ensenyament primari». SEDEC [document no publicat].
- VILA I MORENO, F. Xavier (2003). «Els usos lingüístics interpersonals no familiars a Catalunya. Estat de la qüestió a començament del segle XXI». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 77-158.
- — (2005). «Els usos lingüístics interpersonals fora de la llar. Els usos lingüístics en general». A: Joaquim Torres (coord.) *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya, p. 109-143.

- VILA I MORENO, F. Xavier i GALINDO SOLÉ, Mireia (2005). «El sistema de conjunció en l'educació primària a Catalunya: impacte sobre els usos». *II Jornada del Grup Català de Sociolingüística*. 25 i 26 de novembre.
- VILA I MORENO, F. Xavier i VIAL I RIUS, Santi. 2000. *Informe «Escola i Ús». Les pràctiques lingüístiques de l'alumnat de 2n nivell de cycle superior d'educació primària de Catalunya en situacions quasi-espontànies*. Barcelona: Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya.
- — 2003. «Les pràctiques lingüístiques dels escolars catalans: algunes dades quantitatives». *Escola Catalana*, núm. 399, p. 32-35.